

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

Максим БУЛИК

«15» грудня 2023р.

**«ВІДНОСИНИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА США НА СУЧАСНОМУ
ЕТАПІ»**

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Міжнародні відносини»

Волошина Максима Васильовича

Науковий керівник: Константинова Ю. В., к.і.н.,
доцент кафедри політології та міжнародних
відносин

Рецензент: Трима К. А., к.політ.н., провідний
науковий співробітник відділу взаємодії
університетів та суспільства Інститут вищої
освіти НАПН України

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою відмінно / 92 / А

Секретар ЕК

«16» січня 2024 р.

Анастасія ТРОФИМЕНКО

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ ЗОВНІШНІХ ВІДНОСИН США ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ. ФОРМУВАННЯ «ОСОБЛИВИХ ВІДНОСИН».....	20
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ АМЕРИКАНО-БРИТАНСЬКИХ ВІДНОСИН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	37
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Відносини Сполучених Штатів Америки та Великої Британії є безпрецедентними у сучасній світовій історії. Недарма експерти називають їх особливими стосунками, й хоча це визначення є суто неофіційним — в жодних урядових документах це слово не згадується — але воно найкраще відображає суть двосторонніх зносин цих двох могутніх країн. Дійсно, спільна історія та мова, тісна економічна співпраця, безпрецедентний обмін розвідувальною інформацією, майже синхрона реакція на основні глобальні загрози роблять їх такими. І вони залишаються такими, попри кризи, суперечки, які час від часу з'являлися між партнерами упродовж існування особливих відносин, та відому фінансову, економічну, військову нерівність між партнерами, що є очевидною реальністю для усіх сторін.

Вивчення сучасного стану британсько-американських відносин актуальне з багатьох причин. По-перше, воно необхідне для розуміння стану справ в міжнародній політиці. Мова йде про баланс сил на глобальній шахівниці, основні тенденції, загрози та панівні доктрини. По-друге, допоможе Україні вибудувати власні стосунки з Великою Британією та США. Навіть, що поки видається фантастичним сценарієм, вибудувати схожі стосунки з обома країнами. По-третє, зробить можливим створення обґрунтованого прогнозу стосовно розвитку британсько-американських стосунків, який стане у пригоді дипломатичній службі нашої країни, щоб підготуватись до усіх можливих варіантів розвитку майбутнього.

Об'єкт — зовнішні відносини США та Великої Британії.

Предмет — сучасний стан зовнішніх відносин між США та Великою Британією.

Стан наукової розробки проблеми. Роль США та Британії у контексті трансатлантичної взаємодії та еволюції системи американо-європейського партнерства досліджується Д. Каллео, Дж. Гудбі, С. Евертсом, Е. Джонсом.

Серед ключових досліджень американо-британської взаємодії двох останніх десятиліть, в якій приділено велику увагу аналізу аспектів їхнього політичного, військового та економічного розвитку з другої половини ХХ століття до першої декади ХХІ століття, слід назвати монографії таких вчених, як Дж. Дікі, А. Добсон, Е. Гембл і У. Шоукросс.

Поточна проблематика американо-британських відносин, специфіка їх сучасного стану перебуває в центрі уваги великої групи дослідників двох країн, серед яких особливого інтересу заслуговують Дж. Беннетт, С. Хесслер, Л. Фрідман, Р. Конквест, Дж. О'Салліван, О. Харрієс, Р. Харріс, Н. Гарднер, У. Р. Мід, К. Блек, Б. Портер, Дж. Вінтер, С. Макнамара.

Питання взаємодії зі США та специфіка британської зовнішньої політики у першому десятилітті ХХІ століття порушується в роботах До. Блата, У. Уолласа, Дж. Грея, Еге. Пейна, У. Балмера-Томаса, Д. Ральфа, Р. Найблета, Т. Данна та багатьох других.

В українській історіографії, особливо часу незалежності, «особливі відносини» залишаються недостатньо невивченими. Частково розкриті окремі її аспекти, наприклад, у працях львівської дослідниці С. М. Пик, яка розглядає еволюцію «особливих» англо-американських відносин взагалі, від початку Другої світової війни до сьогодення. Монографії й статті інших українських вчених, таких як В. Ю. Крушинського, Б. М. Гончара, Н. Л. Яковенко, та інших присвячені різним аспектам політики Великої Британії та США переважно у 70-90-ті роки ХХ століття, де автори торкаються питання «особливих взаємин» лише фрагментарно. Зокрема, Н. Л. Яковенко у своїй роботі не погоджується з деякими зарубіжними авторами щодо питання початку «особливих відносин» ще й у ХVІІІ, хоча й визнає, що «особливі

відносини» Британії з Америкою є результатом тривалого історичного розвитку багатопланової взаємодії обох держав.

Мета магістерської роботи: встановити сучасний стан відносин між США та Великою Британією.

В процесі дослідження нами були поставлені наступні завдання:

- дослідити стан наукової розробки теми;
- висвітлити методологічні аспекти;
- розглянути історію відносин США та Великої Британії;
- висвітлити значення американо-британської допомоги для України у справі відбиття російської агресії;
- встановити та розглянути особливості американсько-британських відносин на сучасному етапі.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 2016-2023 рр. Нижня хронологічна межа охоплює рік проведення у Великій Британії та Гібралтарі референдуму з виходу Сполученого Королівства з ЄС. Верхня обумовлена тим, що на момент написання магістерської роботи був 2023 рік й американо-британські відносини продовжувалися розвиватися.

Наукова новизна. Вперше в українській науці комплексно було досліджено сучасний стан відносин США та Великої Британії. Існуючі на цю тему дослідження морально та фактологічно застаріли. Було розглянуто питання про спільну американо-британську допомогу Україні, що також було зроблено вперше не тільки в Україні, але й у світі.

Джерельна база дослідження складається з офіційних документів (законодавчих та нормативних актів), матеріалів політичних партій та рухів (політичні програми, стратегії, доктрини та концепції), повідомлень засобів масової інформації (газет, сайтів державних й недержавних організацій та установ, інформаційних агенцій), довідників, публіцистики, мемуарів.

Характеристика методології дослідження. В ході дослідження були використані наступні наукові підходи та методи: проблемно-хронологічний

(для виокремлення в рамках предмета дослідження вузьких проблем), системний метод (дозволив розглянути досліджуваний об'єкт як цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів), інституційний метод (допоміг встановити вплив політичних партій, організацій та рухів на відносини двох країн), історичний підхід (було використано для вивчення американо-британських відносин у хронологічній послідовності), методи індукції та дедукції. Методи аналізу та синтезу дозволили встановити основні напрямки співпраці США та Великої Британії, розбіжності у поглядах на розв'язання глобальних проблем. Під час дослідження використовувався традиційний аналіз документів (було використано для інтерпретації змісту документів, отримання необхідної інформації), елементи контент аналізу (для вивчення змісту матеріалів ЗМІ). В основі дослідження принципи наукової достовірності, історизму, логічності, принцип методологічного плюралізму та критичний аналіз.

Практичне значення. Результати магістерської роботи можуть бути використанні при підготовці курсів та спецкурсів, зокрема «Зовнішня політика країн Європи», «Зовнішня політика країн Північної та Південної Америки», «Роль США в сучасному світі» тощо. Також, для ознайомлення дослідників з означеною темою, а також для подальшої розробки проблеми.

Матеріали дослідження були апробовані.

Волошин М.В. Атлантична декларація: основа економічного партнерства США та Великобританії у XXI столітті: значення для України. Всеукраїнська науково-практична конференція «УКРАЇНА У СВІТОВОМУ ІСТОРИЧНОМУ ПРОСТОРИ» (в друці).

Константинова Ю. В., Волошин М. В. Співпраця США та Великої Британії у справі підтримки України під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія. Історія. Політологія. 2023. Вип.37.* (в друці).

Характеристика змісту роботи. Магістерська робота складається з

вступу, 3 розділів, висновків та списку використаних джерел.

У вступі визначена актуальність теми, об'єкт та предмет дослідження, розглянуто стан наукової розробки теми, означено хронологічні межі роботи, зроблено огляд джерельної бази.

У першому розділі аналізується історіографічна та джерельна бази, сформовано категоріальний апарат дослідження, обґрунтовується методика та основні методи дослідження. У другому розділі розглянуто історію британо-американських відносин крізь призму нормативно-правової бази. Третій розділ присвячено особливостям американо-британських відносин на сучасному етапі.

У висновках сформульовані результати магістерського дослідження.

Список використаних джерел складається з 82 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Американо-британським відносинам присвячена величезна кількість робіт, написана політологами, істориками, економістами, міжнародниками, культурологами, філософами. Звичайно, більшість з них за авторством американців та англійців, але, зважаючи на економічну та політичну могутність союзників, цікавила та цікавить ця тема континентальних європейських дослідників, азійських, африканських та південноамериканських науковців та експертів. Варто зазначити, що в багатьох випадках не британські та не американські дослідники розглядали означену проблему крізь призму відносин власної країни з США та Великою Британією. Особливо яскраво це проявилось в розвідках російських дослідників, в яких дуже часто факти викривлялись на догоду політичній доцільності. Ця особливість була взята до уваги.

Одразу варто зауважити, що дослідники вже давно помітили, що британських дослідників «особливі відносини» цікавлять більше, ніж їх американських колег. Як правило, в монографіях, присвячених американській зовнішній політиці, вони не виділяються в окрему главу.

Серед робіт, що стосуються питань еволюції природи міжнародних відносин, ролі держави в них, та впливу глобалізаційних процесів на міжнародну систему можна відзначити дослідження К. Уолтса [127-131]. Вони є базовими для дослідження такого роду проблем та допомагають зрозуміти ставлення до "особливих відносин" інших світових гравців.

Роль США та Британії у контексті трансатлантичної взаємодії та еволюції системи американо-європейського партнерства досліджується Д.

Каллео [47], С. Евертсом [66], Е. Джонсом [79]. Здебільшого в цих працях позитивно оцінюється роль союзників у просуванні західних ідеалів в регіоні та світі, але деякі з дослідників скептично ставляться до месіанського підходу та вбачають в союзі засіб відстоювати власні економічні, політичні та військові інтереси, а не спосіб просування певної ідеології.

Серед ключових досліджень американо-британської взаємодії двох останніх десятиліть, в яких приділено велику увагу аналізу аспектів їхнього політичного, військового та економічного розвитку з другої половини ХХ століття до першої декади ХХІ століття, слід назвати монографії таких вчених, як Дж. Дікі [57], А. Добсон [59], Е. Гембл [70].

Поточна проблематика американо-британських відносин, специфіка їх сучасного стану перебуває в центрі уваги великої групи дослідників двох країн, серед яких особливого інтересу заслуговують Дж. Беннетт [37], С. Хесслер [74], Л. Фрідман [68], Дж. О'Салліван [92]. Варто зауважити, що не всі дослідники можуть відкинути національні почуття та безпристрасно досліджувати відносини двох країн. Багато американських науковців скептично ставляться до "особливих стосунків", дехто навіть прямо їх називає оманною вигідною хіба що Лондону. З іншого боку британські науковці схильні шукати доводи, які б переконали у важливості союзу для обох сторін. Середи них: ніхто не може існувати без союзників навіть США; імідж та зв'язки Великої Британії у деяких регіонах допоміг Сполученим Штатам "зайти" до них, спростивши комунікацію з місцевими елітами; військова міць Великої Британії не може конкурувати з військовою силою США, але все одно вона досить значна та багато разів ставала Америці в пригоді; культурні зв'язки між країнами унікальні.

Слід особливо виділити монографію П. Уилльямса «Британська зовнішня політика при Нових лейбористах. 1997-2005», де автор здійснює критичний аналіз британської моделі поведінки на міжнародній арені. На його думку, в основі взаємин Лондона з Вашингтоном лежало і продовжує

лежати не лише прагнення лейбористів виступати в ролі посередника між Америкою та Європою, а й бажання зберегти за собою статус однієї з провідних світових держав. Британія, втративши свої колоніальні володіння, зберегла рудіменти імперського мислення, які і визначили нею політику на міжнародній арені на рубежі ХХ-ХХІ століть, так само як і складання стратегії глобальної залученості та відповідальності. Іноді надмірно амбітна, і не відповідальна реальній політичній вазі країни, британська зовнішня політика дозволяла і дозволяє уряду лейбористів виступати в ролі одного з ключових акторів у вирішенні найважливіших міжнародних проблем, активно впливати на розвиток міжнародних процесів, беручи участь у формуванні порядку денного.

Серед можливих варіантів класифікації робіт зарубіжних учених з проблем американо-британської взаємодії найбільш вдалою є їх градація за характером ставлення до перспектив збереження існуючих «особливих» зв'язків між двома державами. Такий підхід дозволяє виділити три самостійні групи.

Першу складають «скептики», не схильні вірити в перспективність підтримки та розвитку «особливих» американо-британських відносин через все більші відмінності у зовнішньополітичних інтересах США та Британії (серед них можна відзначити А. Добсона [59], Дж. Дікі [57] та Л. Фрідмана [68]).

Друга група включає оптимістів, яким властиво абсолютизувати партнерство двох держав, вважаючи, що воно має всі підстави для подальшого поступального розвитку у ХХІ столітті. До них примикають і прихильники концепції Англосфери як особливої форми партнерства між провідними англосовнітними країнами. Найбільш видатними представниками цієї групи є Дж. Беннетт [37].

Нарешті, до третьої групи належать «центристи». Вони зацікавлені у збереженні «особливих» відносин, але чітко розуміють, що їм загрожує

дедалі більше зниження значення військової могутності Британії та її політичної ваги на світовій арені. Тому, у своїх дослідженнях представники цієї групи приділяють ключову увагу розробці сценаріїв збереження поточного військово-політичного та економічного потенціалу Сполученого Королівства як найважливішої підстави для підтримки особливого характеру зв'язків з Америкою. До цієї групи дослідників відносяться П.Вільяме, Р. Герріс, Н. Гарднер, Е. Гембл і С. Макнамара [86].

Окрему групу досліджень, важливість яких для дослідження важко переоцінити, складають праці щодо аналізу планування та формування американської та британської зовнішньої політики та теорії прийняття зовнішньополітичних рішень.

Варто зауважити, що сучасні американські та британські дослідники схильні змінювати традиційні підходи до розв'язання проблеми «особливих відносин». Багато з них стверджують, що ніяких «особливих відносин» ніколи не було. Деякі з них називають їх ілюзією Великої Британії, яка через статус найближчого союзника наймогутнішої країни світу бажала та бажає зберегти власний вплив на глобальні міжнародні процеси. Їх аргументація наступна. По-перше, саме британці вперше вжили словосполучення «особливі відносини», американці майже ніколи їм не послуговувалися. По-друге, Велика Британія вже після Другої світової війни не могла навіть близько наблизитися до економічної та військової потуги США. Тому якщо «особливі відносини» й були, тільки для Сполученого Королівства. Також для досліджень останніх років характерні сміливі припущення та твердження, розширення джерельної бази та скептицизм стосовно будь-яких сантиментів у міжнародній політиці (мало хто буде сперечатися, що термін «особливі відносини» означає не тільки прагматичні стосунки та співпрацю, але й співпрацю заради спільної історії та спільних ідеалів).

Особливої уваги потребує аналіз стану наукової розробки теми у вітчизняній історіографії. На жаль, багато українських дослідників зростали

під впливом успадкованих радянських концепцій та схем. Характерною особливістю радянської історіографії була крайня політизація, що була викликана протистоянням між США та Великою Британією, з одного боку, та СРСР, з іншого. Початок хрущовської відлиги 1953 році не приніс кардинальних змін у сфері історичних досліджень. Стереотипи та шаблони (трактування «особливих» відносин як хижацьких, звинувачення США та Великої Британії у колоніальній політиці, впевненість у тому, що широкі маси населення не підтримують політику власного уряду), які панували в офіційній історії першої половини ХХ століття, залишилися в працях 50-60-тих роках. Деякі позитивні зміни в радянській історіографії англо-американських відносин відбулися у 70-ті роки, коли країни СРСР та західні країни почали активніше співпрацювати у космосі, трохи сповільнилася гонка озброєнь, але повністю відмовитися від зручних схем та стереотипів, що вкладалися в загальну ідеологію не вдалося. Багато дослідників просто за інерцією повторювали схеми своїх вчителів та наставників, щоб вносити в них корективи повинна була мужність та авторитет серед колег. А після погіршення відносин з Заходом, яке було спричинено Афганською війною у 80-ті роки ХХ століття ці стереотипи залишалися панівними.

Значним недоліком радянської історіографії є відсутність робіт (за окремими винятками), які безпосередньо присвячені аналізу сутності «особливих відносин». Це звичайно не говорить про те, що радянська історіографія пройшла повз англо-американські стосунки. Навпаки, радянські науковці зробили величезний вклад в розгляд англо-американських взаємин у різні проміжки часу, сфери їх взаємодії. Праці Л Уткіна [21; 22] та інших, попри всі їх недоліки містять значний фактичний матеріал та можуть слугувати інформаційною базою при знайомстві з темою. Однак «білою плямою» у них залишилося питання сенсу «особливих відносин».

Суттєві зміни відбулися лише у 90-тих роках ХХ століття з розпадом Радянського Союзу, коли поступово почав зникати ідеологічний тиск,

розширилась джерельна база для дослідження. Російські та українські дослідники почали окремо один від одного досліджувати проблему. Варто зазначити, що спочатку роботи сучасних російських науковців якісно відрізняються від робіт їхніх попередників, що проявлялося в залученні нових методологічних підходів, плюралізмом думок та оцінок, широкому цитуванні праць закордонних західних колег. Ще 20 років тому почали з'являтися роботи, в яких автори наголошували на важливості об'єктивного підходу до розгляду англійсько-американських відносин. Молоді дослідники були прихильниками об'єктивної науки, яка не повинна залежати від політичних забаганок, суспільної думки, стану відносин між досліджуваними країнами та власною державою. Однак, не дивлячись на значне зменшення ідеологічного окрасу російських робіт пострадянського часу, говорити про повне її викорінювання не доводиться. Причиною тому виступають час від часу погіршення відносин США та Великої Британії з Росією з різних питань, що знов призводить до появи таких висловів, як «Рах Америка» та «підступний Альбїон».

Після 2014 року та особливо після повномасштабного російського вторгнення в Україну російські дослідники повністю повернулися до суб'єктивного, некритичного вивчення проблеми. Багато з них намагається показати такі відносини шкідливими для інших країн (сприяють збереженню так званого однополярного світу), нерівноцінними (стверджується, що Велика Британія у них ледве не сателіт), несправжніми (сторони тільки на публіку удають існування між ними тісних союзницьких відносин, але насправді між ними існують глибокі суперечності).

В українській історіографії, особливо часу незалежності, «особливі відносини» залишаються недостатньо вивченими. В останні два десятиліття робляться кроки в цьому напрямку. Частково розкриті окремі її аспекти, наприклад, у працях львівської дослідниці С. М. Пик, яка розглядає еволюцію «особливих» англо-американських відносин взагалі, від початку Другої

світової війни до сьогодні. «Особливі відносини» в цій роботі представлені як унікальний взаємовигідний зв'язок між державами, що простежується у всіх важливих сферах життєдіяльності їхніх суспільних систем, а також виявляється у вигляді узгоджених дій на міжнародній арені внаслідок реалізації спільних інтересів [17]. Авторка вказує, що «особливі відносини» є не просто поняттям, а очевидною реальністю, яка чинить вагомий вплив на розвиток двосторонньої співпраці двох держав. Однак англо-американські відноси в роботі цього автора представлені як предмет політологічної, а не історичної науки.

Монографії й статті інших українських вчених, таких як Б. М. Гончара [6], Н. Л. Яковенко [26], та інших присвячені різним аспектам політики Великої Британії та США переважно у 70-90-ті роки Х століття, де автори торкаються питання «особливих взаємин» лише фрагментарно. Зокрема, Н. Л. Яковенко у своїй роботі не погоджується з деякими зарубіжними авторами щодо питання початку «особливих відносин» ще й у XVIII столітті, хоча й визнає, що «особливі відносини» Британії з Америкою є результатом тривалого історичного розвитку багатопланової взаємодії обох держав [26, с. 35].

Звичайно, після повномасштабного вторгнення інтерес українських дослідників до «особливих відносин» значно посилюється, але це не означає, що він призвів до появи низки ґрунтовних історичних та політологічних досліджень. Він проявився у появі численних статей публіцистичного характеру, в яких розглядається майбутній статус відносин України зі східними союзниками та констатується бажаність виникнення «особливих відносин» між нами та США, європейськими країнами. Також політики частіше стали апелювати до американо-британських зносин.

При написанні магістерської роботи використовувалося широке коло джерел різного походження. Для зручності доцільно поділити усі використані документи на чотири умовні групи та дати коротку критичну

характеристику кожної з них, яка допоможе оцінити інформаційну цінність того чи іншого виду документа, його неупередженість/упередженість, специфічні особливості тощо.

1. Офіційні документи дипломатичних відомств і уряду США та Великобританії, а також документи міжнародних організацій таких, як НАТО, ЄС, «G7» та ін [116-126]. Серед цієї групи джерел можна виділити національні зовнішньополітичні стратегії США, зовнішньополітичні доктрини Великобританії (так звані «Білі книги»), меморандуми Державного департаменту і Форін-офіс, договори, постанови та комюніке, прийняті керівництвом держав, що розглядаються з питань двосторонньої взаємодії.

Офіційні документи є традиційними та необхідними при вивченні будь-якої проблеми міжнародних відносин. Вони містять основні факти, умови співпраці сторін, в них часто регламентуються дії сторін при тих чи інших обставинах тощо. Разом з тим офіційні документи аж ніяк не відповідають на всі питання дослідника. По-перше, вони часто не розкривають усіх мотивів їх підписантів. По-друге, без використання інших видів документів часто неможливо оцінити їх вплив на події та значення. По-третє, деякі офіційно документи є відверто декларативними.

2. Матеріали, що відображають контакти між Сполученими Штатами та Великобританією. До їх числа відносяться заяви і виступи політичного керівництва і дипломатичного корпусу даних країни, прес-релізи, статті в періодичній пресі, стенограми дискусій в Сенаті і Палаті представників Конгресу США та палатах британського парламенту з аспектів двосторонніх відносин, інтерв'ю, мемуари (Б. Обама, Д. Кемерона, Д. Буша та ін.) [2; 3; 4].

Дуже велика група документів, залучити вичерпний об'єм яких до дослідження майже неможливо. Їх аналіз дає змогу зрозуміти рівень відносин між країнами, встановити актуальні проблеми американо-британських відносин, з'ясувати обставини ти чи інших подій, ставлення суспільства до

зовнішньополітичних проблем. Окреслена група джерел дозволяє відчутти нерв епохи, зрозуміти емоції та мотиви дійових осіб міжнародної політики. Дуже часто в таких документах знаходимо упереджене ставлення до конкретних ситуацій та осіб, фактичні помилки. Нерідко автори свідомо замовчують деякі обставини подій та викладають матеріал з огляду на політичні цілі, потреби та бажання аудиторії тощо. Саме тому їх використання вимагає критичного підходу (хто автор, за яких обставин було створено документ, чи відображена подана інформація в інших джерелах), залучення інших видів джерел.

3. Зарубіжна преса: «The New York Times» (США), «The Washington Post» (США), «Los Angeles Times» (США), «The Times» (Велика Британія), «Guardian» (Велика Британія) та ін., журнали «Wall Street Journal» (США), «Observer» (Велика Британія), «Spectator» (Велика Британія), «Economist» (Велика Британія) [75; 77; 79 та ін.].

Під час дослідження сучасних, навіть поточних міжнародних подій одним з основних джерел інформації є повідомлення ЗМІ, найпоширенішим та найавторитетнішим видом таких джерел є газетні публікації провідних західних періодичних видань. По-перше, вони дозволяють дізнатися про важливу подію через лічені години, навіть хвилини після того, як вона сталася. По-друге, авторитетні ЗМІ піклуються про власну репутацію, тому їх повідомлення мають високу правдивість (але трапляються помилки через бажання якомога швидше повідомити про подію, фальсифікацію). По-третє, дуже часто вони містять аналітику, коментарі від експертів, думки різних політиків та чиновників, що посилює їх значення.

4. Статистичні та довідкові матеріали, представлені в публікаціях і збірниках таких дослідницьких інститутів і державних структур, як Міжнародний інститут стратегічних досліджень, ЦРУ (СІА), Конгрес США [120-123].

Основне джерело фактів та цифр. З них можна дізнатися кількість громадян США, що постійно проживають у Великій Британії та кількість громадян Великої Британії, що постійно проживають на території Сполучених Штатів; рівень торгівлі між країнами; відношення громадян до тих чи інших подій, рішень урядів; основні загрози для міжнародної безпеки; стратегії розв'язання глобальних проблем.

Автор усвідомлює, що значний об'єм документів, які допомогли б розкрити тему ширше, є недоступним для дослідника. В першу чергу це пов'язано з секретністю, що є звичайною справою при дипломатичних відносинах між країнами. Деякі документи не є секретними, але вони не публікуються сторонами з етичних міркувань. В майбутньому можливо, що вони будуть доступними для широкого загалу. Це може статися в результаті зливу дипломатичної документації (як це сталося у 2010 році з дипломатичними документами США), публікації частини з них сторонами (таке часто буває, але може відбутися через роки).

Отже, джерельна база є достатньою для висвітлення сучасного стану американо-британських відносин, але специфіка теми припускає появу нового пласту документів у вільному доступі, що, звичайно, зробить необхідним доповнення написаних праць додатковим фактичним матеріалом, переглядом деяких висновків та припущень.

В процесі дослідження міжнародних відносин між Великою Британією та США на сучасному етапі було використано різні методи, які допомогли розкрити ключові аспекти цього партнерства:

- **Аналіз офіційних документів.** Вивчення офіційних заяв, спільних комюнікетів, договорів і відзначень, що стосуються відносин між країнами. Розгляд бюлетенів, опублікованих урядовими агентствами, що висвітлюють позиції та стратегії обох країн.

- **Аналіз засобів масової інформації.** Вивчення новин, аналітичних матеріалів та коментарів в ЗМІ для визначення тенденцій та динаміки відносин.
- **Статистичний аналіз.** Оцінка обсягу та напрямків торгівлі, інвестицій, військових витрат та інших ключових показників для кількісного визначення економічної та стратегічної взаємодії.
- **Кейс-стаді.** Детальний аналіз окремих подій або криз для визначення впливу на відносини між країнами.
- **Контент-аналіз.** Вивчення текстів, виступів, інтерв'ю представників влади для виявлення та аналізу головних тем та пріоритетів.
- **Метод історичного аналізу.** Вивчення історії відносин між двома країнами для виявлення ключових моментів, які вплинули на сучасні стосунки.
- **Системний аналіз.** Вивчення системних взаємодій та впливів між різними складовими відносин, включаючи політичний, економічний, соціальний та культурний аспекти.

В основі дослідження принципи наукової достовірності, історизму, логічності, принцип методологічного плюралізму та критичний аналіз. Результатом їх використання можна вважати оперування в дослідженні тільки перевіреними фактами; неупереджене ставлення до подій, їх розгляд в історичній тяглості; відмову від порівняння зовнішньо схожих, але глибоко відмінних по суті явищ та ситуацій, що призводить до хибних висновків та часто використовується в гуманітарних дослідженнях; критичне ставлення до тверджень політиків, які не можна підтвердити, або перевірити іншим джерелом, та взагалі критичне ставлення до будь-якого документу, праці.

Отже, було встановлено, що «особливим відносинам» присвячена величезна кількість літератури, переважно англomовної. Її аналіз, характеристика та класифікація за проблемним принципом дали змогу виявити невивчені аспекти американо-британських зносин. Виявилось, що

найменш вивченою проблемою є сучасний стан союзу Великої Британії та США, особливо в українській науці. Майже не торкалися дослідники питання співпраці США та Великої Британії у справі допомоги Україні. Огляд літератури з теми дозволив виявити лакуни, які дослідник спробував заповнити у магістерському дослідженні. Для досягнення поставленої мети та завдань були використанні різноманітні та різнопланові джерела, які було для зручності розділено на чотири групи, кожній з яких дана окрема характеристика (дозволяє оцінити інформаційну цінність того чи іншого джерела для дослідження). Також в розділі були розглянуті використані в процесі написання магістерської роботи методи, принципи та способи: як загальнонаукові, так й спеціальні. Наведенні приклади їх використання в дослідженні. Проведена при написанні першого розділу роботу дозволила уникнути поширених помилок, ефективно організувати дослідницьку роботу, сконцентруватися на малодосліджуваних ділянках теми.

РОЗДІЛ 2.

ІСТОРІЯ ЗОВНІШНІХ ВІДНОСИН США ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ. ФОРМУВАННЯ «ОСОБЛИВИХ ВІДНОСИН»

Після Американської революції (1775-1783 років) між Великою Британією та США склалися, з очевидних причин, складні стосунки. Це ніхто не оскаржує, але в політології, історії та міжнародних відносинах панує дещо ідеалізований та романтичний погляд на ті події, вплив якого бачимо в художній літературі та кінематографі. Пропонується дуже проста схема гнобитель-пригноблювач. Але треба мати на увазі, що певним чином революція була спричинена нездатністю британських чиновників розробити політичну систему, яка могла б стримувати та визнавати претензії американських колоністів на рівність у Британській імперії. Це дійсно так, бо зазвичай ми думаємо про Британську Імперію як про британських чиновників, які керують неєвропейцями, зазвичай без їхньої згоди. Але американсько-британські відносини зародилися в інший момент, коли американські колоністи (зрештою білі засновники Сполучених Штатів) були своєрідними учасниками проєкту поширення британського впливу та влади на корінні території внутрішньої частини Америки; і, звичайно, у пов'язаному проєкті виробництва товарів для експорту в Європу, часто вироблених завдяки рабській праці. Повністю безправними людьми їх важко назвати, скоріш це були люди, інтересами яких імперія нехтувала через велику відстань між колонією та метрополією. Тож Американська революція може завадити нам побачити, що білі колоністи та британські чиновники справді брали участь у єдиному проєкті колоніалізму до 1776 року. Революція була спричинена не бажанням американців знищити несправедливу Британську Імперію, а бажанням позбутися влади, яка не відповідає

інтересам нової нації. Багато хто з американців не виступав проти суспільного ладу, що склався в Британії. Ні, вони виступали за те, щоб колонії керували собою самостійно з цілком практичних міркувань.

Війна 1812 року стала поворотною точкою для американо-британських відносин. Не тільки тому, що це був останній раз, коли сторони воювали одна проти одної. Можна було б очікувати, що конфлікт стане найнижчою точкою двосторонніх відносин, але натомість він розчистив шлях до нового розуміння зміненого взаємного становища двох націй. Безрезультатний хід війни підказав політикам по обидва боки Атлантики, що США та Великобританія можуть отримати більше від співпраці, ніж від конфлікту. Як не парадоксально, хоча спочатку війна 1812 року, здавалося, продемонструвала глибоку ворожнечу між британцями та американцями та мала такі драматичні наслідки як спалення Вашингтону, насправді вона сприяла визнанню взаємних інтересів, у тому числі зацікавленості в залученні неєвропейських народів решти світу до конфлікту.

Наприкінці 19 століття, коли Сполучені Штати офіційно анексували заморські території, багато людей у США почали розцінювати це як перетворення своєї нації на імперію. Хоча деякі цьому активно опиралися, в цей період було дуже популярним сприйняття Великої Британії як певної імперії-попередниці. Зразок для наслідування як світової держави, але також для перевершення.

Це зрушення у світогляді відображено в листі 1898 року Редьярда Кіплінга до свого друга Теодора Рузвельта, тодішнього губернатора Нью-Йорка, до якого додано його ще не опублікований імперіалістичний вірш «Тягар білої людини». Кіплінг посилає Рузвельту цей вірш, щоб спробувати переконати його, що США повинні керувати Філіппінами, тому що філіппінці не можуть керувати собою. У вірші сказано, що це Америці буде важко керувати цією країною та це буде невдячною справою, але мова йде про відповідальність Америки, тому це буде правильним кроком. Також Кіплінг

також просить Рузвельта та США піти шляхом Британії та наслідувати те, що зробила Європа в часи колонізації для решти світу [76].

Попри цього листа, Америка ніколи не копіювала британську колоніальну модель (хоча її окупаційний уряд Філіппінських островів залишався на місці з 1901 по 1935 рр.), і на початку 20-го століття боротьба Ірландії за свободу охолодила відносини Великобританії та США. Це зробило рішення США вступити в Першу світову війну разом з Великобританією складнішим, ніж могло здатися на перший погляд, хоча навіть деякі сучасні історики вважають, що воно було не тільки прогнозованим, але й цілком природним. США складаються з іммігрантів, і багато хто в той час були ірландцями. На думку деяких істориків, вони відчували себе зрадженими цим рішенням.

Примітно, що до кінця 1915 року британці зламували американські дипломатичні коди, за допомогою яких передавались дипломатичні повідомлення. Це не було проявом ворожості. На цьому етапі війни британські дешифрувальники почали працювати з кодами нейтральних країн, найважливішою нейтральною країною у 1915 році були Сполучені Штати. Але основний вплив війни на особливі стосунки полягав у підкресленні хибного балансу сил, який вперше був висловлено у листі Кіплінга як перекласти – або принаймні розділити – «тягар білої людини» з Америкою.

У середині Першої світової війни Британія та Америка святкували століття миру після закінчення війни 1812 року. Для британців це був складний досвід. В британському суспільстві існувала думка про спорідненість двох націй (цікаво, що навіть зараз в деяких британських серіалах та художніх фільмах американців називають кузенами, тобто двоюрідними братами), але водночас багато хто вважав, що Америка досягла певних економічних та соціальних переваг коштом Британії. Британці створили величезну військову машину, яка надзвичайно залежала від американського постачання, і в британському уряді точилася велика дискусія

між думкою, що вони можуть діяти самостійно, та протилежною думка про те, що відбулися зрушення в трансатлантичному балансі й що вони не зможуть виграти війну без американської допомоги. Початок переходу до американської гегемонії є найбільшою спадщиною цього періоду.

Коли у вересні 1939 року в Європі почалася війна, президент Франклін Д. Рузвельт заявив, що хоча Сполучені Штати залишатимуться нейтральними як це сказано в законі, він «не може вимагати, щоб кожен американець також залишався нейтральним у думках» [57]. Сам Рузвельт доклав значних зусиль, щоб допомогти націям, залученим у боротьбу проти нацистської Німеччини, і хотів простягнути руку допомоги тим країнам, яким не вистачало запасів, необхідних для боротьби з німцями. Сполучене Королівство, зокрема, відчайдушно потребувало допомоги, оскільки йому не вистачало твердої валюти для оплати військових товарів, продовольства та сировини, необхідних їй для боротьби.

Хоча президент Рузвельт хотів надати допомогу британцям, як американський закон, так і громадські побоювання, що Сполучені Штати будуть втягнуті в конфлікт, заважали цьому. Закон про нейтралітет 1939 року дозволяв супротивникам купувати військову техніку у Сполучених Штатах, але лише на за готівку. Закон Джонсона 1934 року також забороняв надання кредитів країнам, які не виплатили позики США, надані їм під час Першої світової війни, зокрема Великобританії. Американські військові виступили проти військового постачання до Сполученого Королівства. Начальник штабу армії генерал Джордж К. Маршалл вважав, що Британія капітулює після краху Франції, і таким чином американська допомога, надіслана британцям, потраплять до рук Німеччини. Тому Маршалл та інші стверджували, що для національної безпеки США буде краще, якщо країна збереже військову міць для захисту Західної півкулі. Американська громадська думка також завважала діям Рузвельта. Багато американців виступали проти втягнення США в ще одну війну. Попри те, що американська громадська думка загалом

підтримувала британців, а не німців, президенту Рузвельту довелося розробити ініціативу, яка враховувала б законодавчу заборону надання кредитів, задовольняла військове керівництво та була прийнятною для американської громадськості, яка загалом опиралася втручанням США в європейський конфлікт.

Натомість Сполучені Штати «позичили б» боєприпаси, кораблі та військову техніку британцям, відклавши оплату (цікаво, що схожі складні схеми зараз використовуються тими самими США, щоб отримати від Південної Кореї боєприпаси для України). Коли оплата врешті-решт відбудеться, акцент не буде робитися на оплаті в доларах. Напруженість і нестабільність, породжені міжсоюзницькими військовими боргами в 1920-х і 1930-х роках, показали, що було нерозумно очікувати, що фактично збанкрутілі європейські країни зможуть заплатити за кожну річ, яку вони придбали в Сполучених Штатах. Натомість платіж насамперед матиме форму «компенсації», наданої Великобританією Сполученим Штатам. Після багатьох місяців переговорів Сполучені Штати та Британія погодилися в Статті VII підписаної ними угоди про ленд-ліз, що це міркування передусім полягатиме у спільних діях, спрямованих на створення лібералізованого міжнародного економічного порядку в післявоєнному світі [31, с. 54].

Сполучені Штати вступили у війну в грудні 1941 року, а наступного місяця американські сухопутні війська прибули до Белфаста (в мемуарах та художній літературі дуже часто описуються контакти американських військових з місцевим населенням, останнє згадує про намагання "кузенів" впроваджувати власні порядки, а саме сегрегацію чорношкірого населення). До лютого 1942 року члени Восьмої повітряної армії США були на землі, готуючись до стратегічного бомбардування. Американські та британські військово-морські та авіаційні підрозділи билися разом в запеклих боях за контроль над Атлантикою. Нарощування військ США спочатку швидко зростало для підтримки операції «Болеро» (вторгнення до окупованої

Франції через Ла-Манш). Але операція «Болеро» було призупинена через побоювання, що вторгнення через Ла-Манш у 1942 чи 1943 роках буде передчасним, тому війська були перенаправлені до Північної Африки та Середземномор'я. У другій половині 1943 р. американське командування знову активізувало процес нарощення військових сил у Великій Британії.

І хоча під час Другої світової війни стосунки Великої Британії були союзницькими й саме тоді склалися підвалини “особливих” відносин, але почали вони формуватися після війни. Саме тоді стало зрозуміло, що стрімко наближається нове глобальне протистояння, але вже з учорашнім союзником — СРСР. Уїнстон Черчілль у своїй знаменитій Фултонській промові вперше вжив словосполучення “особливі стосунки” стосовно відносин між Великою Британією й Британською Співдружністю націй та Сполученими Штатами Америки. Вже тоді він окреслив основні цілі та задачі такого союзу: зміцнення дружби та взаєморозуміння, тісна співпраця військових з подальшим спільним виявленням військових загроз, розробка схожих видів озброєння, обмін курсантами та офіцерами, спільне використання воєнних баз. Цікаво, що багато сучасних американських та британських дослідників підкреслюють, що саме Черчель вжив цей термін, самі американці мало коли його використовують, при чому це стосується не тільки офіційних осіб, але й пресу.

Співпраця між Великою Британією у ядерній сфері стала однією з ознак тісної співпраці двох країн. В суспільній думці побутує думка, що США ледве не передали британцям ядерну бомбу, щоб мати озброєного страшною зброєю союзника. Насправді це не відповідає дійсності.

Ще у 1942 році Сполучені Штати скористалися великим досвідом британських вчених у цій сфері. 19 серпня 1943 року Рузвель та Черчіль уклали секретну угоду, яка передбачала об'єднання програм у сфері воєнного атому. Потім американський уряд оголосив програму “інвентаризації глобальних запасів та родовищ радіоактивних елементів та встановлення над

ними єдиного американського контролю”. В той же час не планувалося обмежити доступ Великої Британії [52, с. 50].

Після використання ядерної зброї в Хіросімі та Нагасакі США раптово зрозуміли, що СРСР знаходяться на порозі створення власної атомної бомби, причому стало ясно, що швидкий ривок поки що союзника не можна пояснити не чим іншим, як зрадою та шпигунством. Це призвело до того, що майже всіх іноземців, причетних до проекту, було усунено, це стосувалося й британських вчених, хоча й самі американські вчені були не в захваті від такої нової політики. Побойовання були справедливими: багато хто з них дійсно співпрацював з “країною рад”. Британці намагалися покращити становище підготувавши Меморандум Андерсона-Гровса, який би підтвердив незмінність сторін з цього питання. Але все так й обмежилось меморандумом (не тільки Україна на собі відчула, що меморандум це всього-на-всього дипломатичний документ, який вказує про намір на дію). А 1 січня 1947 року набрав чинності «Закон Макмагона». Він містив розділ "Контроль за інформацією", який обмежив доступ до інформації, пов'язаної з ядерною енергетикою, передусім мова йшла про усіх іноземців.

Такий крок викликав обурення не тільки в середовищі канадських та британських вчених, але й в урядових колах. Але не можна сказати, що він був непередбаченим для Сполученого Королівства. В той час британці тішили себе думками, що зможуть зберегти свою найбільшу в історії людства імперію та не мали наміру бути в тіні колишньої колонії. Вони навіть робили паралельні кроки стосовно створення ядерної зброї, але особливого успіху не мали. Новий прем'єр Клемент Етлі взагалі сформував при своєму кабінеті підкомітет GEN-75, який відав питаннями, пов'язаними з атомною бомбою [52, с. 53].

Восени 1946 року британське керівництво доручило відомому вченому-фізику Вільяму Пенні підготувати доповідь для уряду о напрямках розвитку

національної ядерної програми. За результатами доповіді Пенні було призначено куратором програми створення національної ядерної зброї.

Перше випробування британської ядерної бомби відбулося 2 жовтня 1952 року на островах в Індійському океані [52, с. 55].

Після створення Радянським Союзом та Сполученими Штатами власної термоядерної зброї Уїнстон Черчилль спочатку ініціював розгляд питання про необхідність мати аналогічну, після дискусій рішення про її створення було прийнято. Вже 15 травня 1957 року відбулося перше випробування британської термоядерної зброї. Воно продемонструвало намагання британців не відставати від двох важковаговиків, але вже було зрозуміло, що ця гонитва дається острівній країні не дуже легко [52, с. 59].

Але після 1957 року відбулося зближення США та Великої Британії у ядерній галузі. Можна вважати, що це сталося вимушено, у відповідь на запуск Радянським Союзом першого штучного супутника Землі. Вже 1958 року «Угода між США та Сполученим Королівством про взаємну оборону» (US–UK Mutual Defense Agreement). Документ передбачав: обмін інформацією з метою модернізації конструкцій ядерної зброї; розробка планів захисту від ЗМЗ; підготовка кадрів у сфері застосування ЗМЗ та захисту від нього; обмін інформацією про супротивника; спільне розроблення систем доставлення ядерної зброї; співробітництво у галузі розробки та проектування реакторів військового призначення; обмін матеріалами, що розщеплюються; взаємне надання полігонів для випробувань ядерної зброї та багато іншого. Була передана інформація про термоядерний виріб під назвою W28. Його доробили та почали випускати під назвою «Ред Сноу».

Після збиття 1 травня 1960 року американського літака радянським ПВО Сполучені Штати стало зрозуміло, що ядерні бомби вільного падіння — це минуле. На фоні цієї події було досягнуто домовленості щодо постачання ракет AGM-48 «Скайболт», які мали встановити на британські стратегічні бомбардувальники [52, с. 60].

Разом з тим Вашингтон наполегливо радив Лондону не нехтувати звичайними видами озброєння. Ці поради оформились в “Стратегію гнучкого реагування”, розроблену при Д. Кеннеді. Вона, зокрема, передбачала використання на початку війни традиційних видів озброєння. Американці чудово розуміли, що війна, якщо вона розпочнеться, може й не початися одразу з обміну ядерними ударами та навіть не перерости у таку війну. Але схоже, що британці були не дуже раді такому підходу, бо вже тоді розуміли, що просто не зможуть тягатися з СРСР у кількості виготовленої зброї, передусім важкої: танків, САУ, БТР.

Справжня криза у співробітництві в атомній сфері розпочалася у 1962 році, коли США закрили проєкт «Скайболт». Американський уряд наголосив, що треба розвивати автоматичні засоби доставлення ядерної зброї максимальної дальності. З одного боку, дійсно це було виправдано з технічної та воєнної точок зору, з іншого боку — тут була й політика. Таким чином Сполучені Штати хотіли взяти під контроль ядерні сили свого головного союзника. В американських політичних колах вважалося, що одностороннє використання Великою Британією такої зброї — це реальність (особливо після Суецької кризи), й реальність загрозна. Взагалі, американців турбувало, що британці мають інтереси по усьому світу, що могло вилитися у тяжкий військовий конфлікт [52, с. 61].

В британському істеблішменті це викликало, м'яко кажучи, несприйняття. Їх можна розуміти, бо тоді при владі було покоління, що звикло думати про свою країну як про велику державу, а велика держава не може собі дозволити, що її наймогутніша зброя перебуває під контролем іншої країни, нехай й у найближчого союзника. Почалися переговори, результатом яких стала домовленість про купівлю Британією балістичних ракет морського базування “Полярис” для своїх субмарин. В подальшому американці визнали доцільною адаптацію розробок проєкту “Скайболт” під потреби союзників. Але й США отримали багато: дозвіл на розміщення ракет

“Тор”, право на створення бази підводних човнів у Шотландії та право на використання дуже привабливих зі стратегічної точки зору баз на Мальті, Австралії, Сингапурі, Бахреїні.

Фактична відмова, хоча й не за власним бажанням, від повітряного компонента ядерного стримування поставила британців у залежність від американців. Але заокеанські союзники Сполученого Королівства хотіли більшого. Вони прагнули створення “багатосторонніх ядерних сил НАТО”, поява яких би ознаменували практично повний контроль над британською ядерною зброєю. Це не вдалося реалізувати через Францію та Шарля де Голля, відомого обережним ставленням до американців. Наступні схожі проекти теж не були реалізовані, але вже через західних німців.

Разом з тим незалежність Великої Британії у питанні використання ядерної зброї була сумнівною. Вона залишалася прив'язаною до питань застосування ядерної зброї через Групу ядерного планування НАТО, а також до американського ядерного планування шляхом включення до оперативного плану ураження стратегічних цілей (раніше мав абревіатуру СЮП). Звичайно, що не всім британським політикам це подобалося. Навіть деякі союзники кепкували з цього, насамперед Франція, яка в ті роки демонстративно відкидала усі спроби отримати контроль над власними збройними силами, та навіть у 1966 році вийшла з військової організації блоку НАТО, але повністю з нього ніколи не виходила.

Отже, американо-британське співробітництво у сфері ядерної зброї в багатьох аспектах відображає сутність “особливих відносин” США та Сполученого Королівства. Як й особливі відносини в цілому, воно пережило немало криз, але під тиском обставин сторони мали домовлятися. З одного боку, Велика Британія не мала можливості взяти на себе усі витрати, пов'язані зі створенням засобів доставлення ядерної зброї, з другого боку — США була зацікавлена в тому, щоб її вірний союзник мав найгрізнішу зброю

у світу, а також американці конче потребували військових баз у різних точках світу.

Наслідком особливих відносин стало те, що Велика Британія та США намагалися координувати застосування військової сили після Другої світової війни. Це не завжди вдавалося. Наприклад, США засудили використання Сполученим Королівством збройної сили проти Єгипту (мова йде про Суецьку кризу 1956 року), а Велика Британія, своєю чергою, не посилала військових на допомогу своєму союзнику під час В'єтнамської війни (1955-1975 рр.). Також США не брали безпосередньої участі у Фолклендській війні (1982), хоча опосередковано допомагали колишній метрополії. Але це скоріше виняток з правила, ніж тенденція. У цілій низці збройних конфліктів старі союзники брали участь разом:

- 1. Корейська війна (1950–1953).** Велика Британія та США брали участь у спільних операціях під егідою ООН в боротьбі проти комуністичної Північної Кореї.
- 1. Перська затока (1990–1991).** Обидві країни грали ключову роль у вигнанні іракських військ з Кувейту під час операції "Буря в пустелі". За даними союзників, британська армія відправила для участі в операцію другий за чисельністю воєнний контингент після США. Блискучий успіх цієї операції, злагодженні дії союзників змусили скептиків в обох країнах зрозуміти, що така співпраця взаємовигідна для усіх сторін.
- 2. Іракська операція (2003–2011).** Велика Британія та США брали участь у вторгненні в Ірак та подальших операціях стабілізації та відновлення. Ця операція стала справжнім випробуванням для суспільств обох країн. Коли вона починалася, то її учасники слабо уявляли, скільки вона буде тривати та які ресурси буде витрачено, але точно ніхто не думав, що вона перетвориться на таку довгу справу, яка буде зжирати людей та ресурси роками. Цікаво, що Британія вивела свій військовий

контингент набагато раніше ніж США - у 2009 році. Вже під кінець операції багато британських політиків говорили про неї як помилку, відчуваючи себе зрадженими американцями, які впевнювали про наявність в Іраку зброї масового ураження.

3. **Афганістан (2001-2021).** Обидві країни були частинами Міжнародних сил безпеки та підтримки в Афганістані (ISAF). Вони взяли участь у боротьбі проти талібів та інших екстремістських груп. Цікаво, що Велика Британія відправила кілька тисяч своїх військових під час операції з виводу союзницьких сил, щоб разом з американцями забезпечити захисний периметр біля аеропорту, через який виводилися війська та евакуювалися мирні громадяни.
4. **Лівія (2011).** Спільна операція НАТО, в якій брали участь і США, і Велика Британія, була спрямована на захист цивільного населення від режиму Муаммара Каддафі. Хоча формально військова операція була успішною, тобто призвела до зміщення влади, але де-факто Лівія розпалася на декілька держав, а вбивство Каддафі викликало обурення в деяких країнах та стало причиною звинувачень США та Великої Британії у лицемірстві, потуранні військовим злочинам та недотриманні міжнародного законодавства.

Якщо спільна участь у військових операціях колись була наслідком "особливих відносин", то зараз можна констатувати, що це є однією з причин збереження тісних відносин між Великою Британією та США. По-перше, Велика Британія усвідомлює обмеженість своєї військової сили, тому у британській воєнній доктрині проголошується, що Сполучене Королівство не буде брати участь у великих збройних конфліктах самотужки. По-друге, США теж не можуть собі цього дозволити, але не через брак військової сили. Це викличе несприйняття в суспільстві, яке не хоче, щоб Америка самотужки вирішувала проблеми цілого світу, а також буде негативне сприйняте світовим суспільством.

Особливої уваги потребує історія торговельних зв'язків між США та Великою Британією, бо багато хто з дослідників вважає саме розгалуженні торговельні контакти сучасним фундаментом “особливих відносин”.

Доцільно виділити декілька етапів розвитку торгівельних відносин між Сполученими Штатами та Сполученим Королівством:

1. Колоніальний період (1607–1783): Перші торгівельні зв'язки виникли під час колоніальної епохи, коли британські колонії в Північній Америці вели торгівлю з материковою Британією. Товари, такі як тютюн, деревина та індіго, експортувалися в Британію, а імпорт включав товари з британських майстрів.
2. Американська революція (1775–1783): Революція спричинила війну між США та Великою Британією, що призвело до незалежності Сполучених Штатів. Після війни були встановлені торговельні відносини, і Сполучені Штати стали незалежними торговельними партнерами.
3. 19-е століття: Розширення та індустріалізація: В 19-му столітті торгівля між країнами розширювалася. Велика Британія була важливим ринком для американських сільськогосподарських та промислових товарів. Збільшення торгівлі призвело до розвитку морського та залізничного транспорту.
4. 20-е століття: Світові війни та похмурі періоди: Обидві світові війни спричинили значні зміни в торгівельних відносинах. Після Другої світової війни Маршаллівський план допоміг відновити економіку Європи, включаючи Велику Британію, і сприяв розвитку вільної торгівлі.
5. Сучасні відносини: З початку 21-го століття торгівля між США та Великою Британією залишається однією з найбільш важливих. Розбіжності виникають час від часу, особливо у зв'язку з економічною

політикою, але в обох країнах є сильний інтерес у підтримці та розвитку торговельних зв'язків.

Наразі товарообіг між країнами становить 260 мільярдів доларів щороку. Країни є один для одного джерелом номер один прямих іноземних інвестицій, загальна сума двосторонніх прямих інвестицій перевищує 1 трильйон доларів. У кожному з 50 штатів США є вакансії, пов'язані з британськими компаніями.

Разом з тим зараз відчувається деяке напруження у торгівлі між країнами, пов'язане з виходом Великої Британії з ЄС та відсутністю торговельного договору, який президент Д. Трамп обіцяв Сполученому Королівству у якості "призу" за закінчення процесу Brexit.

Багато хто забуває, що довгі роки після війни "особливі відносини" між США та Великою Британією залишались такими завдяки культурним, родинним та мікроекономічним зв'язкам. Це визнається навіть в офіційних документах, передусім різних деклараціях.

Звичайно, коли мова йде про культурні зв'язки між США та Великою Британією в першу чергу згадується спільна для обох країн мова — англійська. Спільна мова сприяла тому, що країни культурно тісно пов'язані. Навіть попри те, що деякі британці та американці визнають, що не завжди розуміють варіант мови один одного. Це яскраво проявляється в тому, що іноді британські дитячі книги в США адаптують для американських дітей — змінюють деякі слова.

Вплив англійської літератури на американську важко переоцінити. Навіть після перемоги у Війні за незалежність Америка поляглась на англійську художню літературу, бо власної практично не мала, американські письменники переважно писали політичні праці. Даніель Дефо, Чарльз Дікенс, Джонатан Свіфт та багато інших дуже сильно вплинули на американську літературу. Своєю чергою Марк Твен, Джером Селінджер,

Ернест Хемінгуей, Вільям Фолкнер та інші дуже вплинули на сучасну англійську культуру.

З огляду на історію США зрозуміло, що багато американців має британське походження (англійське, валійське, шотландське, ірландське), але мова йде не тільки про далеких предків. Мільйони сучасних американців та британців мають особисті контакти (родинні, дружні), багато американців працюють в англійських компаніях, та навпаки, між країнами йде інтенсивний обмін студентами, що тільки поглиблює особисті зв'язки між громадянами. Цей процес почався в період Другої світової війни, коли десятки й навіть сотні тисяч американських солдатів пройшли через Велику Британію готуючись до відрядження на фронт. Звичайно, що вони заводили романтичні на дружні відносини, які багато з них підтримували й після війни. Надалі наявність американських баз в Британії, спільні наукові проекти, покращення транспортного сполучення між країнами тільки сприяли цьому процесу [75].

Сприяє збереженню особливих відносин Програма обміну студентами між Великою Британією та США. Вона є важливим інструментом для сприяння міжнародній освітній співпраці та розвитку культурного обміну. Така програма сприяє розвитку академічного рівня, культурного розмаїття та взаєморозуміння між студентами обох країн. Основні компоненти цієї програми включають: обмін Студентів (студенти можуть обмінюватися на певний період часу між університетами в обох країнах для отримання додаткового досвіду та знань); академічні партнерства (Університети у Великій Британії та США можуть розвивати академічні партнерства, щоб створювати спільні програми та обмін курсами); програми Спільної Науки (Об'єднання зусиль для проведення спільних досліджень та наукових проектів залучає студентів до міжнародної наукової спільноти); культурна Іммерсія (програми обміну дозволяють студентам поглиблюватися в культуру і традиції іншої країни, розширюючи своє світове бачення); мовні Програми

(Здійснення обмінів сприяє поліпшенню мовних навичок студентів, оскільки вони оточені мовою країни-партнера); інтеграція в Спільноту (Студенти отримують можливість взяти участь у місцевому житті, що сприяє їхньому інтегруванню в нове середовище).

Таким чином, американсько-британські відносини мають довгу історію. Спочатку вони розвивались за схемою метрополія-колонія, потім, після перемоги США у Війні за незалежність, були відверто ворожими, після англо-американської війни 1812-1815 рр. вони, на диво, почали нормалізуватися. Це з одного боку було пов'язано з розумінням та прийняттям Англією втрати своєї влади на більшості континенту Північної Америки, з другого – у суспільстві США почали поширюватися думки, згідно з якими їхня країна є майже послідовницею колишньої країни-метрополії. Але значне похвалення відносин, їх відверте потепління відбулося тільки у ХХ стр., коли інтереси обох країн збіглися під час подій двох світових війн.

Втім, характерно, що США не одразу вступили ані в Першу, ані в Другу світову війну, а зробили це тільки під тиском, або намагаючись отримати з цього максимальний зиск. Вже після Другої світової війни можна казати про формування особливих відносин між двома країнами. Країни розпочали тісну співпрацю у воєнній, економічній, політичній, ідеологічній та культурній сферах. Попри тісні стосунки, між союзниками у післявоєнні роки не раз виникали суперечки, які деякі експерти навіть називали відкритою конфронтацією. США не підтримали Велику Британію у Суецькій кризі 1956 року, Велика Британія не допомогла Сполученим Штатам у В'єтнамській війні 1955-1975 рр. Але попри усі суперечності та негаразди англо-американські відносини напередодні Brexit (поворотної події, яка вплинула на сучасний стан «особливих» відносин) залишалися дуже тісними, тіснішими ніж між іншими країнами умовного Західного світу. Це пояснюється їх тривалістю, спільною мовою, культурною спорідненістю, сильними економічними зв'язками, тісною співпрацею у воєнній сфері (обмін

розвідувальними даними та військовими технологіями, американськими базами на території Великої Британії).

РОЗДІЛ 3.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОСИН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

23 червня 2016 року у Великій Британії та Гібралтарі відбувся консультативний референдум з приводу членства Великої Британії у Європейському союзі (його рішення не було обов'язковим до виконання). Цікаво, що право голосу мали не тільки громадяни Великобританії, але й Ірландії та країн Співдружності, які перебували на території Сполученого Королівства легально. Також право голосу мали британські громадяни, що жили за кордоном, але не більше 15 років. Крім того, право голосу мали навіть члени Палати лордів Великої Британії — досить незвичайна річ для країни.

Коли були підраховані результати, виявилось, що 51,89% людей, які прийшли на виборчі дільниці, проголосували за вихід із Євросоюзу, 48,11% — висловилися проти. Наслідки для країни були миттєвими: прем'єр-міністр Девід Кемерон пішов у відставку, бо був незгоден з рішенням референдуму.

Можливий вихід Великої Британії з ЄС одразу вплинув на відносини США та Сполученого Королівства. Задовго до проведення волевиявлення. Адміністрація президента Барака Обами відверто негативно ставилася до можливості виходу Великої Британії з Європейського Союзу. В інтерв'ю The Daily Telegraph (видання можна назвати провідником ідей євроскептиків) тодішній президент закликав британців залишитись в Європейському союзі. Він наголосив, що членство країни в такому великому об'єднанні робить її тільки сильнішою. «США та світ потребують продовження сильного впливу Британії, у тому числі в Європі» — заявив тоді Барак [91]. Багатьох британських політиків такі слова збурили, вони вважали, що американський президент грає на одну зі сторін.

Президент Дональд Трамп поставився до Breksit зовсім по іншому: він не приховував захвату з приводу виходу Сполученого Королівства з ЄС та пообіцяв після завершення процесу найшвидше підписати торговельну угоду між країнами, тоді як його попередник попереджав про неможливість швидких рішень. Взагалі, Трамп заявив, що ЄС діє переважно на користь Німеччині [103]. Хоча колишній очільник США неодноразово висловлював любов до Великої Британії, за його президенства відносини між країнами були досить прохолодними.

Президент Джо Байден, як і Обама, негативно ставиться до Breksit, але у своїй політиці стосовного давнього союзника він робить ставку на поліпшення стосунків, тому утримується від негативних коментарів щодо виходу Британії з ЄС. Саме за його президенства вони покращились настільки, що багато аналітиків знову заговорили про дійсно «особливі відносини» між двома країнами.

Особисте ставлення президентів США до Breksit безумовно впливало на їх політику стосовно Великої Британії, але тільки цим пояснювати відносини двох могутніх країн досить наївно. Більше на них впливали такі фактори й чинники, як актуальна генеральна зовнішньополітична лінія США, давні проблемні питання, поточна глобальна політична ситуація, інтереси сторін. Це можна побачити, якщо розглядати американсько-британські відносини в цей період у комплексі.

Стосунки США та Сполученого Королівства під час президенства Д. Трампа були досить складними. З одного боку, як ми вже згадували, Дональд Трамп вітав рішення про вихід Великої Британії з ЄС та неодноразово заявляв, що дуже любить острівну країну. З іншого боку, всі пам'ятають головний лозунг політика: «Америка понад усе» (America First). Звичайно, що він передбачав та передбачає (колишній президент від нього не відмовився та відкрито його використовує досі) якихось сердечних відносин між США та іншими країнами. Тільки прагматизм. Але стосунки між

Великою Британією та Сполученими Штатами дуже часто виходили за рамки прагматизму, причому з обох сторін.

Довгий час старі союзники були прихильниками та головними провідниками вільної торгівлі. Трамп натомість скасував багатосторонні договори про вільну торгівлю та ввів мита на європейські товари, які стосувались також й британських товарів до офіційного виходу країни з ЄС.

Не тільки це зробило відносини прохолодними. Виявилось, що більшість британців ставились негативно до Трампа через підтримку Brexit, а в демократичних країнах це має вагу. Це здається парадоксальною ситуацією. Тільки все пояснюється дуже просто та логічно. Частина британського суспільства, що виступала проти виходу з ЄС, майже автоматично ставала критиками Трампа, але й значний відсоток євроскептиків недолюблював тодішнього американського президента за те, що він вказував Британії, як себе поводити. А після того, як він використав червневі теракти 2017 року як виправдання своєї антимигрантської політики та ретвітнув деякі антимусульманські матеріали, то за даними опитування 77% британців почали думати про нього негативно [34].

Взагалі, в британському істеблішменті зовнішню політику Трампа сприймали дуже скептично. Це можна зрозуміти з інсайдерських матеріалів. Мова перш за все йде про «злите» електронне листування посла Великої Британії у США Кіма Деррока. Його оригінальність підтверджена самим дипломатом. Отже, в ній посол характеризує політику відносно Ірану як «хаотичну та безсистемну», адміністрацію американського президента він загалом називав нековирною та некомпетентною.

Значне напруження між сторонами викликала ексцентричність та імпульсивність Трампа, яка впливала не тільки на його особисте життя та побут, але й на політику. Тодішній американський президент обіцяв, що після остаточного виходу Великої Британії з ЄС між країнами буде підписано «феноменальний» торговий договір. Про це він розповідав постійно, але

такий договір не підписано й зараз. Деякі британські та американські політики навіть закликали припинити маніпулювати цим питанням. Схоже, що слова Б. Обама, справджуються. Можна навести ще один яскравий приклад. Коли Трамп ще не пройшов інавгурацію та вважався тільки обраним президентом США, він запропонував Британії назначити послом до США Нігелла Фарадж, який на той час був головою Партії незалежності Сполученого Королівства (UKIP), але місце посла не було вакантним [60]. Може новоявлений політик й не розумів значення своїх дій, але виглядало так, ніби Британія була не повністю суверенною країною. Така поведінка відверто дратувала британських політиків. Вони вважали, що Трампу довіряти не можна, що своїми діями він ставить під загрозу багатолітню американсько-британську дружбу. До того ж королівська сім'я відверто недолюблювала 45 президента США, що видно з численних натяків членів родини: постів у соціальних мереж з критикою його поглядів, небажання зустрічатися з Трампом.

Як ми вже згадували, проблемні питання, що викликали непорозуміння та навіть конфлікти між сторонами, і під час й після Brexіt продовжували впливати на двосторонні відносини двох країн. Одним з таких питань була Ірландія. Відомо, що багато хто з американської еліти підтримував ірландських повстанців грошима, допомагав в інший спосіб. Навіть деяких посадовців підозрювали у симпатії до ІРА. Також треба відмітити активну роль США у підписанні Белфастських угод (Belfast Agreement), що припинили багаторічне кровопролиття. Це все зробило особливо гострим у стосунках Сполучених Штатів та Великої Британії після Brexіт питання Ірландії. Річ у тому, що після виходу Сполученого Королівства під загрозою опинилася вже згадана Белфастська угода, яка мала на меті політичне урегулювання конфлікту у Північній Ірландії. Хоча в договорі не йшлося про відсутність закритих кордонів на острові Ірландія, але це відповідало його духу.

Після остаточного виходу Великої Британії з ЄС було незрозуміло, чи залишиться кордон між Ірландіями відкритим. В США велике ірландське лобі, багато сенаторів та політиків мають ірландське коріння, тому значна частина істеблішменту була проти цього. І хоча Д. Трамп вітав Brexit, але політики, передусім демократи, знайшли важелі впливу на свого давнього союзника. Вони пообіцяли виступати рішуче проти обіцяної тодішнім президентом США торговельної угоди між Сполученими Штатами та Сполученим Королівством, якщо в Ірландії буде «жорсткий кордон».

Тереза Мей, тодішній прем'єр-міністр, намагалася знайти вихід. Вона запропонувала, що до поки рішення не буде знайдене, то на території Ірландії будуть діяти положення ЄС. Британський парламент тричі голосував проти законопроєкту, який уособлював погляди прем'єрки на вирішення цієї важкої як для британських політиків, так і для британських простих громадян проблеми. Багато хто з аналітиків та експертів вважають, що саме тому Тереза Мей і пішла у відставку.

Наступник Терези Мей, Борис Джонсон, усвідомлював важливість урегулювання питання кордонів в Ірландії. Цього вимагало суспільство, яке було відверто налякано можливістю відновлення конфлікту в Ірландії, та США, найближчий та найвпливовіший союзник, відверто тиснув на британців. Тому він оперативно запропонував Північноірландський протокол Сполученого Королівства (2020 рік), який багато кого влаштував. Але вже у 2022 році він запропонував законопроєкт, який передбачав режим подвійного регулювання, який дозволив би підприємствам Північної Ірландії дотримуватись стандартів Великобританії або ЄС щодо товарів, придбаних у Великобританії та ввезених до Північної Ірландії. Проти цих змін виступали підприємці Північної Ірландії, європейські чиновники своєю чергою заявили, що це плани протирічать міжнародному праву.

Черговий прем'єр-міністр, Ріші Сунак, очікуванно запропонував свій варіант вирішення проблеми. 27 лютого 2023 року уряд Великобританії

оголосив про рішення призупинити розгляд законопроекту про протокол Північної Ірландії в парламенті та про намір допустити закінчення терміну давності наприкінці поточної сесії. Після цього були оприлюдненні Віндзорські рамки, які мають вирішити питання митного режиму в Північній Ірландії.

Проти Віндзорських рамок виступали одразу два колишніх прем'єр-міністри: Борис Джонсон та Ліз Трасс. Але попри це, 24 березня 2022 року міністр закордонних справ Великобританії Джеймс Клеверлі та віцепрезидент Європейської комісії Марош Шефчович, від імені Великобританії та ЄС, офіційно підписали їх. Цікаво, що президент США Джо Байден активно підтримував процес підписання Віндзорських рамок.

Після приходу Джо Байдена до влади стало зрозуміло, що відносини з Великою Британією стануть тіснішими, бо це відповідає логіці повернення до консервативної, традиційної політики для США, для якої характерні наступні риси: пошуки нових союзників, посилення та поглиблення старих контактів, виваженість у висловлюваннях та формулюваннях, повне виконання взятих на себе зобов'язань у рамках НАТО. Тобто політика Дональда Трампа, яку можна схарактеризувати словами Америка понад усе!, згорталася. Разом з тим, як ми побачили на прикладі ірландського питання, адміністрація Байдена не була готова поступатися принциповими питаннями, щоб тільки поліпшити відносини з давнім союзником. Уряд США домогся потепління відносин іншим шляхом — шляхом розв'язання спільних проблем у тісній співпраці один з одним.

Великобританія та США давно були стурбовані помітним зростанням військової присутності КНР в Індійсько-Тихоокеанському регіоні. Для обох країн цей регіон дуже важливий. Для США, звичайно, в першу чергу з безпекових та економічних міркувань. Для Великої Британії всі ці чинники теж мали вагу, але було й інше. Колись Сполучене Королівство мало в регіоні численні колонії, втрата яких не розірвала зв'язків між колишньою

метрополією та залежними країнами. Особливо це стосується Австралії, яка є не тільки членом Британської Співдружності (таких країн десятки), які економічно та передусім культурно тісно пов'язана зі Сполученим Королівством. Багато британців вважають обов'язком своєї країни підтримувати та захищати Австралію, в першу чергу від китайської загрози, що стала очевидною після австралійсько-китайських торговельних війн, яку вважають максимально близькою та дружньою державою. Подібні думки не могли не вплинути на позицію британського уряду, який й з інших, більш раціональних міркувань не бажає зростання впливу Східного дракону, але з огляду на обмеженні можливості Сполучене Королівство самотужки мало що могло вдіяти.

Створення AUKUS, альянсу, що складається з трьох членів — США, Великої Британії та Австралії, має на меті поліпшити безпекову ситуацію в регіоні. Пакт передбачає співробітництво в галузі кіберможливостей, штучного інтелекту, квантових технологій та додаткових підводних можливостей. В останньому випадку мова йде про те, що за допомогою США Австралія отримає атомні підводні човни.

Створення цього альянсу викликало сенсацію на світовій арені. Тайвань тепло привітав рішення, але Китай відреагував досить жорстко. Пекін засудив цей крок, назвавши його таким, що наслідує логіку та менталітет Холодної війни. З китайської столиці лунали голоси, що натякали ніби він ставить під загрозу Договір про нерозповсюдження ядерної зброї. Річ у тому, що хоч на підводних човнах не планується встановлення ядерної зброї, але вони атомні, тобто мають ядерну силову установку. Були незадоволені й старі союзники США, як от Франція, яка вважала такий крок «ударом» у спину, бо він зірвав договір між Францією та Австралією на будівництво 12 не атомних підводних човнів на суму 63 млрд американських доларів. Навіть для будь-якої потужної економіки це значні гроші, що означають додаткові робочі місця [102].

Разом з тим, більшість західних аналітиків назвали створення AUKUS вдалим кроком, бо, по-перше, США відреагувало на зростання Китаю в регіоні. По-друге, значно покращило взаємини з Великої Британією. По-третє, обіцяні підводні човни все одно мали бути побудовані, бо наявного флоту в США не вистачає на стримування Китаю в регіоні, але адміністрація Байдена зробила так, що їх створення профінансувала інша сторона.

Після 24 лютого 2022 року американо-британські відносини здебільшого розглядаються крізь призму допомоги Україні проти повномасштабного російського вторгнення. «Український» американсько-британський союз склався не в перші години повномасштабної війни. Перед вторгненням Вашингтон та Лондон опублікували розвіддані, які свідчили про підготовку агресії. Джеремі Флемінг, який обіймав пост директора Головного управління урядового зв'язку, британського агентства з розвідки, кібербезпеки та безпеки (GCHQ), назвав таке рішення «досить важким у багатьох відношеннях». Дехто в експертному середовищі вважає, що це дало Україні кілька зайвих мирних днів, бо змусило росіян відкласти дату нападу.

24 лютого 2022 року багато країн негативно відреагували на вторгнення російських військ в Україну. США та Велика Британія зробили це у дуже схожий спосіб: лідер держави звертається з телезверненням до своїх громадян, засуджує напад, називає його таким, що відбувся «без провокації» та обіцяє рішучу відповідь та наслідки [42; 39]. Безумовно, це не випадковість, а результат спільного бачення проблеми, тісної координації між партнерами.

Аналізуючи заяви американського президента, британського прем'єр-міністра та заяви інших світових лідерів після початку російського вторгнення, можна зробити висновок, що більшість з них робили ставку на санкції, які мали ізолювати агресора, зруйнувати його економіку та змусити зупинитися. Не було й мови про російський військовий розгром. Байден якимось

заявив, що альтернатива санкційній політиці — Третя світова війна [44]. Насправді така думка привалює у західному істеблішменті.

Робота по координації американської та британської санкційної політики розпочалася одразу. Американське управління по контролю за іноземними активами (OFAC, Office of Foreign Assets Control) та британське Управління зі здійснення фінансових санкцій (OFSI, Office of Financial Sanctions Implementation) працювало у тісній координації. Сторони запроваджували обмеження проти фізичних та юридичних осіб, проводили стосовно російської сторони політику дипломатичного бойкоту, обмежували видачу віз навіть дипломатичним представникам, закрили свій повітряний простір для літаків агресора, забороняли використовувати іноземну валюту, відмовилися від російських енергоресурсів, вводили технологічні санкції.

Через деякий час стало зрозуміло, що не всі обмеження однаково ефективні: агресор обходить технологічні санкції за допомогою як окремих іноземних компаній, так і цілих країн. Завдяки контрабанді російська сторона отримує необхідні матеріали для створення крилатих та балістичних ракет, засобів радіолокаційної боротьби тощо. В ЗМІ регулярно публікують матеріали, в яких йдеться, що західні мікрочипи та багато іншого все одно потрапляє до рук агресора [113].

Партнери по «українському союзу» постійно намагаються протидіяти цій загрозі. 8 червня 2023 року була опублікована Атлантична декларація: основа економічного партнерства США та Великобританії у XXI столітті (The Atlantic Declaration: A Framework for a Twenty-First Century U.S.-UK Economic Partnership) [111]. Умовно документ можна розділити на дві нерівні частини: в першій переліченні здобутки американо-британського союзу, у другій — мова йде про плани. Про Україну йдеться й у першій й у другій частині тексту. В планах декларації оголошено, що координація боротьби з випадками ухиляння від санкцій буде продовжена. Сторони підкреслили: «Ми маємо намір розширити нашу здатність збирати, аналізувати та

обмінюватися інформацією та даними від наших фінансових установ і підприємств, зокрема для ідентифікації компаній і осіб, які фінансово підтримують або сприяють платежам російській військовій машині» [111].

Координація санкційної політики продовжується. Так, 7 вересня 2023 року США та Велика Британія оголосили, що додали до санкційного списку 11 російських кібер-злочинців. До нього потрапили хакери з групи Trickbot, яка атакує важливі американські компанії та уряд [58]. Партнери на різних рівнях регулярно обговорюють необхідність посилення співпраці у цьому питанні.

Україна суттєво залежить від західної зброї, снарядів, боєприпасів та амуніції. Безумовно, співпраця США та Великої Британії у питанні постачання військової допомоги українській армії була й залишається вирішальною. Ці дві країни були одними з небагатьох, хто почав надсилати Україні летальну зброю до повномасштабного російського вторгнення.

26 квітня 2022 року було оголошено про створення центру із питань військової допомоги Україні (ECCU), мета якого — спрощувати та координувати постачання озброєнь. Центр входить до сфери відповідальності Європейського командування Збройних сил США (EUCOM) [81]. Раніше за ініціативи Сполученого королівства було створено Міжнародний координаційний центр донорів (IDCC). Пізніше відбулося їх злиття [84]. Спочатку об'єднаний центр займався переважно пошуком та транспортуванням радянської зброї, снарядів та набоїв, пізніше почав також шукати та доставляти до українського кордону зразки важкого західного озброєння: танків, САУ, гаубиць, бронетранспортів [84].

Американо-британське партнерство у справі постачання Україні зброї не обмежується вищезгаданим об'єднаним центром. Контактна група по обороні України (Ukraine Defense Contact Group) більше відома як формат «Рамштайн», що об'єднує понад 50 країн, яка взагалі дуже часто асоціюється з будь-яким постачанням зброї українській армії, була створена США, а

Сполучене Королівство є активним її учасником. Саме Велика Британія під час чергової зустрічі групи першою оголосила про постачання сучасних основних танків. Після цього рішення її прикладу наслідували Німеччина, США, Іспанія та інші.

Американські та британські військові зустрічаються з українськими військовими напрямку для обговорення нагальних питань. Так, вище військове українське командування 16 серпня 2023 року провело зустріч у розширеному форматі з колегами з США та Великої Британії. Залужний розповів про ситуацію на фронті, про подальші плани наступальних та оборонних операцій. Було розглянуто питання про потреби українських військових, про нарощування виробництва дронів, про протидію ворожим дронам [43]. Такі зустрічі є важливими не тільки з практичних міркувань (забезпечують тісну координацію сторін, можуть використовуватися для обговорення чутливих надсекретних питань нагального характеру), але й для того, щоб продемонструвати, що американсько-британське партнерство у справі підтримки України досі є тісним та продовжується саме зараз.

Критично важливою для України виявилася співпраця Великої Британії та США у розвідувальній сфері. Вона спирається на старі союзи, такі як Альянс п'яти очей (Five Eyes, FVEY), але, звичайно, значно посилилася. Ми вже згадували, що публікація Лондоном та Вашингтоном розвідданих, що свідчили про підготовку російського вторгнення, була безпрецедентним та важливим кроком. Справа не тільки у додатковому часі на підготовку протидії агресії, який дало повідомлення спецслужб. Російська сторона не змогла переконати світ, що напад був відповіддю на «українську агресію», бо спеціальні служби західних союзників про це попереджали [103]. Після того, як дані західних розвідок підтвердилися, їх репутація, яка була підірвана історією з іракською «зброєю масового ураження», стала значно кращою.

Після повномасштабного вторгнення Лондон та Вашингтон продовжили політику публікації даних розвідок. Численні брифінги з журналістами, на

яких спецслужбами надавалась секретна інформація, перестали бути чимось незвичайним. На думку аналітиків, ця стратегія спрямована на застереження російської сторони від небезпечних кроків (використання хімічної зброї, поновлення наземних атак з території Білорусі, провокації на Запорізькій АЕС), а також має дати зрозуміти кремлівському диктатору, що за ним стежать і про всі його плани відомо [82].

Зі зрозумілих причин, ми не все знаємо про допомогу Україні від американської та британської розвідок. Багато її аспектів залишаються невідомими принаймні до війни. Але вже зараз зрозуміло, що масштаби співпраці значні. Українська сторона постійно заявляє, що отримує розвідувальні дані від партнерів, передусім від США та Великої Британії. В ЗМІ можна зустріти повідомлення про роль західної розвідки у знищенні ракетного крейсера Москва, в запобіганню деяких російських операцій, у викритті зрадників серед військових та цивільних. Цікаво, що представники російської влади переконанні у тісній співпраці американської та британської розвідок зі своїми українськими колегами.

Американсько-британська підтримка України є досить гнучкою: партнери швидко реагують на нові дії російської сторони. Після різни у Бучі та після інших схожих випадків сторони зрозуміли, що такі дії не можуть лишитися безкарними. 25 травня 2023 року Європейський Союз, Сполученні Штати та Велика Британія опублікували інформацію про створення Консультативної групи щодо злочинів, пов'язаних зі звірствами (АСА). Основна місія групи — підтримка підрозділів Офісу Генерального Прокурора з розслідування воєнних злочинів. Вона виражається у наданні стратегічних консультацій, оперативної допомоги у зборі та збереженні доказів, оперативному аналізі, огляді місця злочину тощо. Діяльність АСА здійснюється через два ключові інструменти: мобільні групи правосуддя (МГП), консультативні групи при ОГП [123].

Наразі «український» американсько-британський союз виглядає досить міцним, але точно не є непохитним. Так, між США та Великою Британією існують деякі розбіжності стосовно України та допомоги їй. Головна з них — вступ до НАТО. Сполучене Королівство виступає за прискорений вступ до Північноатлантичного альянсу, тоді як США в принципі не проти цього, бо притримуються «політики відкритих дверей НАТО», але вважають, що зараз цей крок не на часі. Ще одне принципове питання стосується ставлення до ударів західною зброєю по російській території. Вашингтон категорично проти цього, водночас в столиці Сполученого Королівства лунали голоси за [109]. Крім того, Лондон був не в захваті від потрапляння на фронт американських касетних боєприпасів [64]. Хоче це останнє може бути звичайною формальністю, бо Велика Британія підписала Конвенцію про заборону касетних боєприпасів (2018 рік), а США — ні. Але все перелічене не можна назвати фундаментальними суперечностями, які ставлять під сумнів існування «особливих відносин» у питанні допомоги Україні.

Справжня загроза чекає на союз у разі повернення Д. Трампа до влади. Про що свідчать не тільки відомі скандальні заяви колишнього президента, але й дії його прибічників у Палаті представників [80]. Лондон ще у середині 2022 року розумів, що такий сценарій ймовірний. Королівський інститут міжнародних відносин (Chatham House) 5 вересня 2022 року, в той же день коли новим лідером Сполученого Королівства було обрано Лізз Трасс, опублікував доповідь під назвою Якими є пріоритети нового прем'єр-міністра Великої Британії? [50]. У ній зазначалося, що спільні інтереси в підтримці України є основою для нинішнього рівня партнерства США та Великої Британії, але експерти наголошували на тому, що їх союзник переживає «період малопередбачуваних і глибоких політичних потрясінь», а Сполученому Королівству треба уникати цих внутрішньополітичних конфліктів [50].

Звичайно, у Великій Британії усвідомлюють, що можливості підтримки України в них значно менші, ніж в США [56], але офіційні особи не раз давали зрозуміти, що їх країна продовжить допомагати українському народу, незважаючи ні на що. Після подій у Палаті представників британський міністр оборони Грант Шаппс наголосив, що його країна буде підтримувати Україну «незалежно від того, що станеться деінде» [104].

Тверда британська позиція є відображенням ставлення національної політичної еліти та суспільства до підтримки України. Так, у Сполученому Королівстві її вважають безпрецедентною та відверто пишуться цим. Річ не тільки у її масштабі, але й у згуртованості політичної еліти навколо неї. Жодна політична група, за виключенням невеличкої частини Лейбористської партії на чолі з Джеремі Корбіном, не виступає проти фінансової та економічної допомоги Україні [56]. Це різко контрастує з ситуацією в США, де й на початку повномасштабного вторгнення лунали критичні голоси стосовно рівня залученості Америки у конфлікті, а після відставки спікера Палати представників республіканця Кевіна Маккарті (до речі першої в історії) взагалі стало зрозуміло, що двопартійна підтримка України під значною загрозою (Kagoun, D., 2023). До того ж в Сполучених Штатах багато хто вважає війну до повної поразки Росії занадто амбітною метою, тоді як у Великій Британії прихильників цього більше [56].

Взагалі американсько-британська підтримка України значно пожвавила «особливі відносини» давніх партнерів. Вже 11 травня 2022 року Ллойд Остін заявив, що відносини між США та Великою Британією міцні та стали ще більше життєздатними після вторгнення Росії в Україну [71]. Державний департамент США, характеризуючи підтримку України з боку Сполучених Штатів та Великої Британії, оголосив, що вони спільно діють для «забезпечення майбутнього України як безпечної, суверенної, незалежної держави». Довгострокова військова допомога, зміцнення економіки та

демократії, повна інтеграція у ЄС — основні засоби досягненні поставленої мети [95].

Багато хто з західних журналістів констатує, що спільна допомога Україні допомогла послабити напруженість між давніми союзниками. Річ в тому, що і Велика Британія, і Сполучені Штати не можуть допустити розгрому нашої країни, перша не бажає російського посилення на континенті, а через україно-російську війну (й не тільки) намагається повернути втрачений вплив не тільки в Європі, але й у світі загалом. США не можуть допустити перемоги агресора з багатьох причин, серед них побоювання, що наступним буде Тайвань. Але очевидно, що при всій військовій та економічній потужності Сполучені Штати в українському питанні не можуть діяти самотужки. Передусім тому, що американське суспільство негативно сприймає такі зовнішньополітичні акції, якщо вони не мають підтримки союзників. Велика Британія, своєю чергою, просто нездатна здійснювати таку підтримку самотужки. Звичайно, багато що змінилося з часів Фолклендської війни, в ході якої виявилось, що британська армія не мала багато необхідного для введення бойових дій, але британці просто не розраховували, що можуть комусь надавати допомогу в такому об'ємі. Тобто зближення країн через українське питання було просто неменучим.

Отже, на поточні відносини Великої Британії та США вирішальний вплив мало проведення референдуму у Великій Британії стосовно виходу країни з ЄС. Хоча, звісно, тенденції попередніх років та старі проблеми (в першу чергу мова йде про те, що сторони розуміли нерівність таких відносин та більшу їх вигідність для однієї зі сторін, а саме британської) теж грали не останню роль. Ставлення американської влади до Brexit мінялося від адміністрації до адміністрації. Б. Обама був категорично проти, навіть намагався агітувати британців не голосувати за вихід з ЄС. Д. Трамп вітав це рішення, про що не раз відверто висловлювався у своїй нестриманій ексцентричній манері, навіть обіцяючи давньому союзнику після

врегулювання всіх питань безпрецедентний торговий договір, який не укладено й досі. Взагалі, політика Д. Байдена відносно Британії можна схарактеризувати такими словами, як недбала, холодна, непродумана.

Чинний президент США, Д. Байден, як і Обама, теж був проти Brexit, але розумів, що переграти процес неможливо, тому намагається у своїй зовнішній політиці нівелювати для США негативний ефект від виходу Великої Британії з ЄС. Для цього у 2021 році була підписана Нова Атлантична хартія, в якій йдеться на прихильності сторін до ідей свободи, демократії, вільної торгівлі, також наголошується особлива роль давніх союзників у геополітиці. В цьому ж році було створено оборонний альянс AUKUS між Великою Британією, Австралією та США.

Не можна сказати, що вторгнення російського агресора в Україну кардинально змінило поточні відносини між США та Великою Британією. Ні, воно їх скорегувало, змінивши акценти у співпраці та змусивши відкласти деякі питання. “Український” американо-британський союз ще більше полишив відносини між сторонами, продемонструвавши їх здатність до тісної співпраці в досить екстремальних умовах.

ВИСНОВКИ

1. Сучасний стан відносин між США та Великою Британією є надзвичайно актуальним. Це дві економічно потужні країни, що мають значну військову міць та впливають на прийняття рішень в багатьох куточках Землі, що пов'язано як з впливовістю держави, так й великою кількістю британських та американських компаній, що мають представництва у десятках країн світу. Наявність численних закордонних військових баз, потужних військово-морських сил дозволяє країнам швидко реагувати на будь-які виклики по усьому світу, що теж значно впливає на авторитет Сполучених Штатів та Сполученого Королівства. Отже, вивчення сучасного стану їх відносин допоможе краще розуміти світові політичні тренди, глобальні проблеми та виклики. Для України означенні країни є найбільшими та найціннішими союзниками у військовому протистоянні з Росією. Розуміння їх мотивів, цілей та завдань, нагальних міжнародних проблем, які турбують як керівництва, так й суспільство країн, допоможе українським дипломатам та високопосадовцям ефективніше співпрацювати з нашими союзниками.

2. «Особливі відносини» завжди привертала увагу дослідників, що трансформувалося у величезний об'єм наукової та науково-популярної літератури з теми. Це робить дуже складним знайомство навіть не з усім написаним з теми, а з головними монографіями. Багато з цих праць не є дуже цінними з фактологічної точки зору. У більшості з них наводяться давно знані факти та події, але трактуються з нових, іноді дуже специфічних позицій (наприклад, деякі сучасні дослідники вважають Велику Британію колонією США). Це ускладнює процес вивчення теми, бо дослідник має познайомитися з усіма підходами до розв'язання наукової проблеми. Разом з

тим «особливі відносини», як і будь-які відносини двох країн, ніколи не можна вважати достатньо вивченими, бо вони мають перманентний характер. Отже, пропоновані результати дослідження неминуче будуть доповненні та навіть переглянуті. Але навіть попри це досить дивним виглядає майже повна відсутність дослідницького інтересу до такої проблеми, як американсько-британський «український» союз. У магістерській роботі ми намагалися це виправити.

3. Американо-британські відносини пройшли довгий шлях: від ворожого ставлення країн один до одного до найбільш відомих міждержавних союзницьких відносин у сучасному світі. Було встановлено, що така метаморфоза відбулася з декількох причин. По-перше, поразка Великої Британії у Війні за Незалежність США та війні 1812 року показала британському політичному істеблішменту марність всіх спроб втримати та відновити вплив на колишніх колоніях. По-друге, американці почали розуміти, що досвід колишньої митрополії може бути корисним для них. По-третє, поштовхом реальному зближенню стала спільна військова загроза. Після війни фундаментом «особливих відносин» стало спільне бачення на проблему Радянського Союзу та усвідомлення того, що для протистояння такому величезному противнику треба об'єднуватися. Дуже довго проявом таких відносин була тісна співпраця у ядерній сфері, обмін розвідувальними даними. Пізніше для багатьох людей вона стала асоціюватися з економічними зв'язками, культурною та світоглядною близькістю та участю у багатьох військових операціях.

4. Переломною точкою для «особливих відносин» став Brexit, при цьому не тільки він безпосередньо, а також процес підготовки до референдуму. В процесі виходу Великої Британії з ЄС стало зрозуміло, що так звані «особливі відносини» точно чекають значні зміни та трансформації. По-перше, США мало багато договорів сам з ЄС, а не з окремими її членами. Вихід великої Британії з об'єднання автоматично запуслав довгий та не дуже

приємний процес обговорення та прийняття багатьох документів, до прикладу, торговельної угоди. По-друге, вихід з ЄС був пов'язаний з амбітними цілями Сполученого Королівства повернути собі колишній вплив, що було схвально сприйнято США, яка хотіла та хоче більше зосередитися на протистоянні з Китаєм, а європейські справи значною мірою лишити колишній метрополії. По-третє, багатьом в британському суспільстві, при цьому в найвищих його колах, не сподобалося, як Д.Трамп, Д.Байден та Б.Обама поводити себе під час та після Breksit. Лунають голоси, що таке ставлення до країни є образливим та треба посилювати свою суверенність. Не можна сказати, що після повномасштабного українського вторгнення «особливі відносини» кардинально змінилися чи набули іншого забарвлення. Так, зараз вони асоціюються майже виключно з наданням допомоги Україні, але це не суперечить їх довоєнним принципам. Хоче не можна не згадати, що зараз вони перебувають на найвищому рівні за багато років.

5. Секретність деяких документів завадила більш глибоко вивчити американо-британську співпрацю у сфері допомоги Україні. Невичерпною цю тему можна вважати ще й з огляду на те, що розглянуті процеси та події досі тривають. Отже, доповнення дослідження з означеної проблематики виглядає бажаним та навіть обов'язковим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрукевич Я.О. Визначальні риси зовнішньополітичної концепції «нового лейборизму» Тоні Блера. *Актуальні питання історії та культури України. Україна і світ: збірник матеріалів четвертої регіональної наукової конференції*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. Вип. 3. С. 170-174.
2. Блер Т. Шлях. Київ: Темпора, 2011. 848 с.
3. Браун С. Іноземна допомога на практиці. К.: Основи, 1994. 185 с.
4. Буш Дж. Ключові рішення. Київ: Брайт Стар Паблішинг, 2012. 512 с.
5. Глобальна Британія в епоху конкуренції: Інтегрований огляд безпеки, оборони, розвитку та зовнішньої політики. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/969402/The_Integrated_Review_of_Security__Defence__Development_and_Foreign_Policy.pdf (дата звернення: 28.09.2023).
6. Гончар Б. М., Яковенко Н. Л. Сполучені Штати в системі зовнішньополітичних пріоритетів Великої Британії – еволюція «особливості». *Дослідження світової політики. Зб. наук. пр. Вип. 13*. К.: ІСЕМВ, 2000. С. 3-12.
7. Грубінко А. Американсько-британські відносини та участь Великої Британії у політиці безпеки Європейського Союзу в контексті процесу «Brexit» *Американська історія та політика. 2017. № 4*. С. 85-97.
8. Грубінко А.В. Участь Великобританії у процесі становлення і розвитку Спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу (1990–2016 рр.): Дис. ... д-ра іст. наук. К., 2018. 549 с.
9. Дударьов В. Великобританія і Україна у вимірах сучасності. *Дослідження світової політики. Вип.19*. К., 2001. С.73–82.

10. Європейський Союз: Торгівля товарами з Великобританією. URL: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_united-kingdom_en.pdf (дата звернення: 28.09.2023).
11. Ігнат'єв П. Українсько-британські відносини у 90-ті роки: політичний та економічний аспекти. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка: Міжнародні відносини. Вип.19*. К., 2001. С.65–70.
12. Камінський Є., Трощинський В. Українське питання в англо-американських архівних документах (1938–1951 рр.). *Всесвіт*. 1993. №9/10. С.144–159.
13. Крушинський В. Британська Європа чи Європейська Британія: Великобританія в європейських інтеграційних процесах. К., 2003. 214 с.
14. Лільєгрєн Г. Від Таллінна до Туреччини. Мемуари шведа і дипломата. Київ: Темпора, 2010. 352 с.
15. Маастрихтський договір. URL: https://europa.eu/european-union/sites/default/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf (дата звернення: 28.09.2023).
16. Олійник О. В. Зародження американо-британських «особливих» відносин. *Збірник наукових праць «Політологічні студії»*. 2011. Випуск 2. С.142-154.
17. Пик С. М. США – Велика Британія: «особливі відносини». Київ: Знання, 2006. 232 с.
18. Рудько С.О. Зовнішня політика країн Західної Європи в постбіполярний період: навчально-методичний посібник з курсу. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. 412 с.
19. Савін С. Становлення українсько-британських політичних відносин (1991–2000). *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Вип.14. К., 2005. С.101–115.
20. Стратегія ЄС щодо співпраці в Індо-Тихоокеанському регіоні. Брюссель, 16 вересня 2021 р. URL:

- https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/jointcommunication_indo_pacific_en.pdf (дата звернення: 28.09.2023).
21. Уткин А. И. Американская стратегия для XXI века. М., 2000. 272 с.
 22. Уткин А. И. Глобализация: процесс и осмысление. М., 2001. 320 с.
 23. Хмуляк М. Європейська політика Т. Блера через призму «особливих відносин» із США. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/istoriya_108_2011.pdf. (дата звернення: 28.09.2023).
 24. Храбан І. Україна та Великобританія: інтереси збігаються. *Трибуна*. 2003. №11/12. С.33–35.
 25. Черінько І. Європейський Союз у зовнішній політиці лейбористського уряду Великої Британії: уроки для України. URL: <http://www.viche.info/journal/1514/>. (дата звернення: 28.09.2023).
 26. Яковенко Н. Л. Велика Британія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на європейське лідерство. Київ: Наук. Світ, 2003. 122 с.
 27. Яковюк І. В. Brexit: причини і наслідки британського референдуму. *Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики* : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 25–29.
 28. Abelson, D. E. Think Tanks and U.S. Foreign Policy: An Historical Perspective. *U.S. Foreign Policy Agenda*. 2002. Vol. 7. № 3.
 29. Aldrich R. British intelligence and the Anglo-American “Special Relationship” during the Cold War. *Review of International Studies*. 1998. № 24. P. 331–351.
 30. Allen H. C. The Anglo-American relationships since 1783 – 1952. London, 1959. p. 176.
 31. Allen H. C. The Anglo-American relationships since 1783–1952. London, 1959. p. 322.

32. Anglo-American relations: Contemporary perspectives / Ed. by A.P. Dobson, S. Marsh. London: Routledge, 2013.
33. Armitage D. Constabulary Forces and Postconflict Transition: The Euro-Atlantic Dimension // Strategic Forum. November 2015. No 218. P. 3.
34. Bamford J. The Puzzle Palace: A Report on America's Most Secret Agency. New York : Penguin Books, 1983. 655 p.
35. Baylis J. Anglo-American defense relations 1939 – 1980: the special relationship. London, 1981. p. 435.
36. Baylis J. Anglo-American relations since 1939. The enduring alliance. N. Y.: Manchester University Press, 1997. p. 345.
37. Bennett J.C. The Third Anglosphere Century: The English-Speaking World in an Era of Transition. Washington (D.C.), 2007. 399 p.
38. Bell C. The debatable alliance. L.: Oxford University Press, 1964. p. 324.
39. Biden J. Remarks by President Biden on Russia's Unprovoked and Unjustified Attack on Ukraine. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-address-to-the-nation-on-the-russian-invasion-of-ukraine-24-february-2022> (дата звернення: 28.09.2023).
40. Bluth C. The British Road to War: Blair, Bush and the Decision to Invade Iraq. - «International Affairs», 2004, vol. 80, No. 5, pp. 871-892
Bulmer-Thomas V. Blair's Foreign Policy and Its Possible Successor(s). L., 2006.
41. Bulmer-Thomas V. Blair's Foreign Policy and Its Possible Successor(s). L., 2006. 335 p.
42. Boris J. Prime Minister's address to the nation on the Russian invasion of Ukraine. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/prime-ministers-address-to-the-nation-on-the-russian-invasion-of-ukraine-24-february-2022> (дата звернення: 28.09.2023).

43. Borysenko I. Zaluzhnyi meets with US, UK, Polish military commanders // URL: <https://english.nv.ua/nation/zaluzhnyi-meets-with-us-uk-polish-military-commanders-ukraine-news-50309124.html> (дата звернення: 28.09.2023).
44. Brian Tyler Cohen, Brian Tyler cohen interviews president Biden. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KutIWGd2fk8> (дата звернення: 28.09.2023).
45. Burnell P. Foreign aid in a changing world. Buckingham : Open University Press, 1997. 268 p.
46. Buzan B. The United States and the Great Powers: World Politics in The Twenty-First Century. Cambridge, 2004. 240 p.
47. Calleo D. P. Rethinking Europe's Future. Princeton, 2001. 416 p.
48. Cameron D., Obama B. Barack Obama and David Cameron: The U.S. and Britain still enjoy special relationship // The Washington Post. 12.03.2012. URL: https://www.washingtonpost.com/opinions/barack-obama-and-david-cameronthe-us-and-britain-still-enjoy-special-relationship/2012/03/12/gIQABH1G8R_story.html?utm_term=.65c700b2443f (дата звернення: 28.09.2023).
49. Cameron D., Obama B. Prime Minister and President Obama article: An essential relationship // The UK Government. 23.05.2011. URL: <https://www.gov.uk/government/news/prime-minister-and-president-obama-article-an-essential-relationship> (дата звернення: 28.09.2023).
50. Chatham House. What are the priorities for the new UK prime minister? URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/09/what-are-priorities-new-uk-prime-minister> (дата звернення: 28.09.2023).
51. Churchill, W. A History of the English-Speaking Peoples. N. Y., 2001. 640 pp.
52. Clarke, M. Does my bomb look big in this? Britain's nuclear choices after Trident // International Affairs. 2004. January. Vol. 80. № 1. P. 49-62.

53. Cooper R. Britain and Europe. *International Affairs*. 2012. No 88. Vol. 6. pp. 1191-1203.
54. Crowe, B. A common European foreign policy after Iraq. *International Affairs*. 2003. May. Vol. 79. № 3. P. 533-546.
55. Danchev A. On specialness. *International Affairs*. 1996. Vol. 72. No. 4. P. 737–750.
56. David, L. Why is Britain so strongly behind Ukraine? Does it matter? URL: <https://bfpg.co.uk/2023/02/why-is-britain-so-strongly-behind-ukraine/> (дата звернення: 28.09.2023).
57. Dickie J. “Special” No More. *Anglo – American Relations: Rhetoric and Reality*. – L.: Weidenfeld & Nicolson, 1994. p. 148.
58. Digital Watch Observatory. UK and US impose sanctions on 11 Russians linked to notorious Trickbot group. URL: <https://dig.watch/updates/uk-and-us-impose-sanctions-on-11-russians-linked-to-notorious-trickbot-group> (дата звернення: 28.09.2023).
59. Dobson A.P. *Anglo-American Relations in the Twentieth Century: of Friendship, Conflict, and the Rise and Decline of Superpowers*. N.Y., 1995. 243 p.
60. Donald Trump's first UK post-election interview: Brexit a 'great thing'. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2017/jan/15/trumps-first-uk-post-election-interview-brexit-a-great-thing> (дата звернення: 28.09.2023).
61. Dunne T. «When the Shooting Starts»: Atlanticism in British security Strategy. *«International Affairs»*, 2004, vol. 80, No. 4. PP. 33-53.
62. Dumbrell J. *A Special Relationship. Anglo-American Relations from the Cold War and After*. N. Y.: Palgrave Macmillan, 2001. 258 p.
63. Dumbrell J. *A Special Relationship. Anglo-American Relations from the Cold War to Iraq*. London, New York: Palgrave Macmillan, 2006. 318 p.
64. Durbin A. Rishi Sunak says the UK discourages use of cluster bombs in Ukraine // BBC News. URL: (дата звернення: 28.09.2023).

65. Fidler, D. P. Transnational Threats to National Security: Daniel Deudney's Case Against Linking Environmental Degradation and National Security. Working Paper, 2005. 16 pp.
66. Everts S. Unilateral America, Lightweight Europe? Managing divergence in transatlantic foreign policy. L., 2001. 430 p.
67. Fall 1999 O'Sullivan J. Special Times for a Special Pair. America and England Have a Long History of Cooperation. June 6, 2005. PP. 39-30.
68. Freedman, L. D. The Special relationship, Then and Now. *Foreign Affairs*. 2006. Vol. 85. №3. P. 61-73.
69. Forging a World of Liberty Under Law. U.S. National Security in the 21st Century. Final Report of the Princeton Project on National Security. September 2006. 91 pp.
70. Gamble A. British Exceptionalism & the Myth of Anglo-America. Bath, 2007. 430 p.
71. Garamone J. U.S.-U.K. Leaders Discuss Aid to Ukraine, NATO Issues During Pentagon Meeting. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3028416/us-uk-leaders-discuss-aid-to-ukraine-nato-issues-during-pentagon-meeting/> (дата звернення: 28.09.2023).
72. Grayling C. Just another star: Anglo-American relations since 1945. L.: Harrap, 1988. p. 323.
73. Gray J. Blair's Project in Retrospect. «*International Affairs*», 2004, January, vol. 80, No. 1, PP. 39-48.
74. Haseler S. Sidekick Bulldog to Lapdog: British Global Strategy from Churchill to Blair. L., 2007. 493 p.
75. Haass R.N. Planning Policy in Today's World. May 22, 2003. URL: (<http://www.state.gov/s/p/rem/2003/20910.htm>). (дата звернення: 28.09.2023).
76. Niblett R. Choosing between America and Europe: A New Context for British Foreign Policy. «*International Affairs*», 2007, vol. 83, No. 4.
77. Huminski J. The US-UK alliance is rebuilding: How Biden's visit laid a new foundation // The Hill URL:

- <https://thehill.com/opinion/international/4097921-the-us-uk-alliance-is-rebuilding-how-bidens-visit-laid-new-foundations/> (дата звернення: 28.09.2023).
78. Jervis R. *American Foreign Policy in a New Era*. N. Y., 2005. 194 p.
79. Jones E. Debating the Transatlantic Relationship: Rhetoric & Reality. «*International Affairs*», 2004, vol. 80, No. 4, pp. 595-612.
80. Karoun D. Opposition to Ukraine Aid Becomes a Litmus Test for the Right // *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2023/10/05/us/politics/republicans-ukraine-aid.html> (дата звернення: 28.09.2023).
81. Kaufman E. US Department of Defense establishes control center for Ukraine military aid in Germany, official says. URL: https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-04-26-22/h_7f372d36695c1a3891b5213d6a4c7f21 (дата звернення: 28.09.2023).
82. Lawless J. Madhani A. 2022. Secret intelligence has unusually public role in Ukraine war. AP News, [online] URL: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-putin-boris-johnson-travel-lifestyle-8266fc649415566554d6e3bc8e42fcc9> (дата звернення: 28.09.2023).
83. Lavers R. *The Role of Research Analysts in The FCO*. L., 2001. 303 p.
84. Machi V. Inside the multinational logistics cell coordinating military aid for Ukraine. URL: <https://www.defensenews.com/global/europe/2022/07/21/inside-the-multinational-logistics-cell-coordinating-military-aid-for-ukraine/> (дата звернення: 28.09.2023).
85. Makins, C. J. *Renewing the Transatlantic Partnership: Why and How?* 11 June, 2003. URL(http://www.acus.org/docs/030611_ChristopherMakins_Renewing_Transatlantic_Partnership.pdf). (дата звернення: 28.09.2023).
86. Maclean D. *British Foreign Policy since Suez*, L., 1970. p. 58.

87. McGee L. 'Just so needy.' Brexit strained the UK-US relationship – but officials say it's now back on track. URL: <https://edition.cnn.com/2023/07/09/uk/sunak-restored-us-uk-relationship-intl-cmd/index.html> (дата звернення: 28.09.2023).
88. McNeill W.H. America, Britain and Russia: Their cooperation and Conflict, 1941-1946, Oxford, 1953. p. 500.
89. New Atlantic Charter. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/06/10/the-new-atlantic-charter/> (дата звернення: 28.09.2023).
90. Nicholas H. G. Britain and the United States. London, 1963. 208 p.
91. Obama B. Barack Obama: As your friend, let me say that the EU makes Britain even greater // The Daily Telegraph, 23 April. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2016/04/21/as-your-friend-let-me-tell-you-that-the-eu-makes-britain-even-gr/> (дата звернення: 28.09.2023).
92. O'Sullivan, J. A British-led Anglosphere in world politics? Daily Telegraph. 29 December 2007. URL: <http://www.telegraph.co.uk/opinion/main.jhtml?xml=/opinion/2007/12/29/do2902.xml>. (дата звернення: 28.09.2023).
93. O'Sullivan, J. Long-Term Allies. The special relationship endures. July 30, 2007. URL: <http://article.nationalreview.com/7q-MzgxOTI5ZmQ30TliNjMyMjhiYTU2NWZmZWE4YmllNzU=>. (дата звернення: 28.09.2023).
94. O'Sullivan, J. Special Times For a Special Pair. America and England have a long history of cooperation. June 6, 2005 URL: <http://article.nationalreview.com/7q-MGY1ZjY2NDQ3ZGJjMDYzMGM0YTA2ZDI2O WMyM WR1Y2Q->. (дата звернення: 28.09.2023).
95. Office of the Spokesperson. The United States and United Kingdom: A Historic Friendship and Enduring Alliance. URL: <https://www.state.gov/the-united-states-and-united-kingdom-a-historic-friendship-and-enduring-alliance/> (дата звернення: 28.09.2023).

96. Pickering T.R. The Changing Dynamics of U.S. Foreign Policy-Making. «U.S. Foreign Policy Agenda», 2000, March, vol. 5, No. 1.
97. Reynolds D. 2013. From the Transatlantic to the Transnational: Reflections on the changing shape of international history. *Diplomacy and Statecraft*, no. 24, pp. 134–148.
98. Reynolds D. A ‘special relationship’? America, Britain and the international order since the Second World War // *International Affairs*. 1986. No. 1. P. 1–20.
99. Reynolds D. A “special relationship”? American, Britain and the international order since the Second World War // *International Affairs*, vol. 62, 1985. 674 p.
100. Reynolds D. Rethinking Anglo-American relations // *International Affairs*. 1989. No. 1. P. 89–111.
101. Reynolds D. *The Creation of the Anglo-American Alliance 1937–1941*. London, 1981. p. 67.
102. Russia Accuses US, Britain of Helping Ukraine in Crimea Missile Attack. URL: <https://www.voanews.com/a/russia-accuses-us-britain-of-helping-ukraine-in-crimea-missile-attack/7286812.html> (дата звернення: 28.09.2023).
103. Sabbagh D. US and UK intelligence warnings vindicated by Russian invasion // *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2022/feb/24/us-uk-intelligence-russian-invasion-ukraine> (дата звернення: 28.09.2023).
104. Sky News. UK will support Ukraine 'regardless of what happens elsewhere'. URL: <https://news.sky.com/story/ukraine-russia-war-latest-biden-urges-congress-to-continue-with-aid-despite-it-being-removed-from-deal-navy-ships-could-be-sent-to-black-sea-12541713?postid=6520586#liveblog-body> (дата звернення: 28.09.2023).
105. *Strategic Assessment 1996: instruments of U.S. power* / Institute for National Strategic Studies. Washington D. C., 1996. 224 pp.

106. Strategic assessment 1997: flashpoints and force structure / Institute for National Strategic Studies. Washington D. C., 1997. 300 pp.
107. Strategic assessment 1998. Engaging Power for Peace / Institute for National Strategic Studies. Washington D. C., 1998. 285 pp.
108. Strategic Assessment 1999. Priorities for a Turbulent World. / Institute for National Strategic Studies. Washington D. C., 1999. 314 pp.
109. Tavberidze V. Former British Army Chief Says It's 'Perfectly Reasonable' For Ukraine To Strike Inside Russia, Radio Free Europe/Radio Liberty. URL: <https://www.rferl.org/a/ukraine-dannatt-interview-strike-russia-counteroffensive-tavberidze/32624776.html> (дата звернення: 28.09.2023).
110. The Atlantic Conference & Charter, 1941. URL: <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/atlantic-conf> (дата звернення: 28.09.2023).
111. The Atlantic Declaration: A Framework for a Twenty-First Century U.S.-UK Economic Partnership. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/06/08/the-atlantic-declaration-a-framework-for-a-twenty-first-century-u-s-uk-economic-partnership/> (дата звернення: 28.09.2023).
112. The European Union, the United States, and the United Kingdom establish the Atrocity Crimes Advisory Group (ACA) for Ukraine. URL: <https://www.state.gov/creation-of-atrocity-crimes-advisory-group-for-ukraine/> (дата звернення: 28.09.2023).
113. The New Voice of Ukraine. Russia continues to import Western microchips for its missile production. URL: <https://english.nv.ua/business/russia-continues-to-import-western-microchips-for-its-missile-production-war-news-50343211.html> (дата звернення: 28.09.2023).
114. Thorne Ch. Allies of a Kind. The United States, Britain and the War against Japan. – L.: Hamish Hamilton, 1979. p. 725.
115. Toynbee A. Study of History, London, 1954. p. 514.

116. UK-USA Trade Continuity Agreement. URL: <https://advocacy.calchamber.com/international/trade/u-s-u-k-trade-agreement/> (дата звернення: 28.09.2023).
117. UK–US Mutual Defense Agreement. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20326/volume-326-I-4707-English.pdf> (дата звернення: 28.09.2023).
118. U.S.-U.K. Extradition Treaty. Washington, DC. August 3, 2004. URL: <http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/34885.htm>. (дата звернення: 28.09.2023).
119. U.S. Bureau of Economic Analysis. U.S. Direct Investment Abroad: Capital Outflows, 2006 URL: <http://www.bea.gov/international/datatables/usdcap/usdcap06.htm>. (дата звернення: 28.09.2023).
120. U.S. Bureau of Economic Analysis. U.S. International Services: Cross-Border Trade 1986-2003, and Sales Through Affiliates, 1986-2002. October 2004 URL: <http://www.bea.gov/bea/di/1001serv/intlserv.htm>. (дата звернення: 28.09.2023).
121. U.S. Census Bureau. Top Trading Partners—Total Trade, Exports, Imports. For month of February 2008. URL: <http://www.census.gov/foreign-trade/statistics/highlights/top/top0802cm.html#total>. (дата звернення: 28.09.2023).
122. U.S., China to Discuss Missile Defense. September 4, 2001 URL: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010904-16.html>. (дата звернення: 28.09.2023).
123. U.S. Defense Department. Operation Enduring Freedom (OEF). U.S. Casualty Status. June 21, 2008.
124. U.S. Defense Department. Operation Iraqi Freedom (OIF). U.S. Casualty Status. June 25, 2008.
125. The U.S.-U.K. Defense Trade Cooperation Treaty. August 10, 2007. Washington D. C. URL: <http://www.state.gov/t/pm/rls/fs/90740.htm>. (дата звернення: 28.09.2023).
126. US/UK Joint Statement on Multilateralism. London, England. November 20, 2003 URL: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/11/20031120.html>. (дата звернення: 28.09.2023).

127. Wallace W. The collapse of British foreign policy. *International Affairs*. 2005. Vol. 81. № 1. P. 53-68.
 128. Waltz, K. Globalization and American Power. *The National Interest*. 2000. Spring. P. 46-56.
 129. Waltz, K. International politics is not foreign policy. *Security studies*. 1996. Vol. 6. № 1. P. 24-32.
 130. Waltz K. Intimations of Multipolarity. *The New World Order*. L. 2000. P. 1-18.
 131. Waltz K. Structural Realism After the Cold War. *International Security*. 2000. Vol. 25. № 1. P. 5-41.
 132. Wendt, A. Anarchy is a What States Make of It: The Social Construction of World Politics. *International Organization*. 1992. Vol. 46. № 2. P. 391-425.
2004. Vol. 80. №4. P. 911-929.